د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب، د ښوونکو د
روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او
درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تاریخ

اووم ټولگی

... اړه لري. په بازار کې یې
... سر غړوونکو سره به یې

۱۳۹۰

Ketabton.com

د پوهنې وزارت

د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د
روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي
کتابونو د تاليف لوی رياست

تـاريـخ

اووم ټولګی

۱۳۹۰
هجري لمريز

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

مؤلفان:

- پوهنوال محمد رسول باوری
- پوهنمل شاه صنم عمری جبارخیل
- مؤلف محمد ابراهیم حقپال
- د مؤلف مرستیال الحاج وحیدالله احمدزی
- د مؤلف مرستیال محمد حسین احمدزی

مسلکي ادیتور:

- پوهنوال محمد رسول باوری

د ژبې ادیتور:

- عبدالقیوم مشوانی

دیني، سیاسي او فرهنګي کمېټه:

- غلام الدین کلانتري
- دکتور محمد یوسف نیازی
- حبیب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعلیمي نصاب د پراختیا په ریاست کې.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس مرکز معین.
- دکتور شېرعلي ظریفي د تعلیمي نصاب د پراختیا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستیال عبدالظاهر ګلستاني د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی رئیس.

طرح او ډیزاین: حمیدالله غفاري او عنایت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستان دی — دا عزت د هر افغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بلوڅو د ازبکو
د پښتون او هزاره وو — د ترکمنو د تاجکو
ورسره عرب، ګوجر دي — پامیریان، نورستانیان
براهوي دي، قزلباش دي — هم ایماق، هم پشه یان
دا هیواد به تل ځلیږي — لکه لمر پر شنه اسمان
په سینه کې د اسیا به — لکه زړه وي جاویدان
نوم د حق مو دی رهبر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحيم

د پوهنې د وزير پيغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختيا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعليمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتياوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنيزې اړتياوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعليمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعليمي نصاب د سياسي بدلونونو او د اشخاصو د نظريو او هيلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتيب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زياتې شوې دي. د زده کړې په بهير کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدريسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هيله من يم دا کتاب له لارښوونو او تعليمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د ميتودونو د کارولو له لارې تدريس شي او د زده کوونکو ميندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکيفيته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هيلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې برياوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعليمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤوليت په ريښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زيار کاږي چې د پوهنې تعليمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دين له بنسټونو، دوطن دوستی د پاک حس په ساتلو او علمي معيارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتياوو له مخې پراختيا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصيتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له ميندو او پلرونو څخه هيله لرم چې د خپلو نظريو او رغنده وړانديزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تاليف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتيب کې يې مرسته کړې، له ملي او نړيوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعليمي نصاب په چمتو کولو او تدوين او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې يې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفيق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوريت د پوهنې وزير

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرلیکونه

لومړی څپرکی: د تاریخ بنسټونه، ۱- ۱۰

- د تاریخ د علم او کټو په اړه څه پوهیږئ؟
- د مؤرخینو سرچینې څه شی دي؟
- آیا په تاریخ کې د زماني ویش په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د سنو د ډولونو او د هغو د بدلون سره آشنایي لرئ؟

دوهم څپرکی: د افغانستان لومړني مدنیتونه ۱۱- ۴۰

- آیا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا آریائیان پیژنئ؟
- د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي.
- د اوستایي مدنیت په اړه په څه پوهیږي!
- د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان اسپه او کیانیان) پیژنئ.
- افغانستان او پردي (هخامنشیان، موریائیان او یونانیان).
- د یونان- باختري خپلواک دولتونه.
- د یونان- باختري مهال هنري فرهنګي ځانګړنې.
- آیا د کوشانیانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟
- آیا د کوشانیانو د مهمو مرکزونو په اړه معلومات لرئ؟
- بګرام.
- هډه بامیان.
- آیا یفتلیان پیژنئ؟

دریم څپرکی: د نړۍ لرغوني مدنیتونه ۴۱- ۵۲

- آیا د مصر د لرغوني تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- راشئ د بین النهرین د پخواني تمدن سره آشنا شئ!
- آیا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ.
- د هند د لرغوني تمدن سره آشنا شئ!
- آیا د چین د لرغوني مدنیته خبر یاست؟
- آیا پوهیږئ د یونان پخوانی تمدن څرنګه پیل شو؟
- آیا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی: د اسلام تاریخ ۵۷- ۸۰

- آیا پوهیږئ چې د اسلام مبارک دین دمخه د عربستان وضعه څرنګه وه؟
- د لوی څښتن (ج) د استازي حضرت محمد (ص) له ژوند سره زیات آشنا شئ.
- آیا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او فتحو په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- آیا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پیښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی (کرم الله وجهه) د خلافت دوران څرنګه تیر شو؟
- آیا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولیږل شو؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځید؟

د اووم ټولګي د تاریخ اصطلاحات: ۸۱- ۸۴

(c) ketabton.com: The Digital Library

لومړی څپرکی

د تاریخ بنسټونه (مبادي)

- د تاریخ د علم او گټو په اړه څه پوهېږئ؟
- د تاریخ لیکونکو سرچینې څه شی دی؟
- ایا د زماني وېش په اړه په تاریخ کې معلومات لرئ؟
- ایا د نېټو د بدلون او ډولونو سره اشنايي لرئ؟

د لومړي څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د تاریخ له تعریف او ګټو سره اشنا کېږي د تاریخ لیکوونکو سرچینې پېژني او سربېره پردې په هېواد او نړۍ کې له معمولو نېټو سره اشنا کېږي. د تاریخي دورو ویشنه زده کوي او هم د ځینو نېټو د بدلون په لارو چارو پوهېږي.

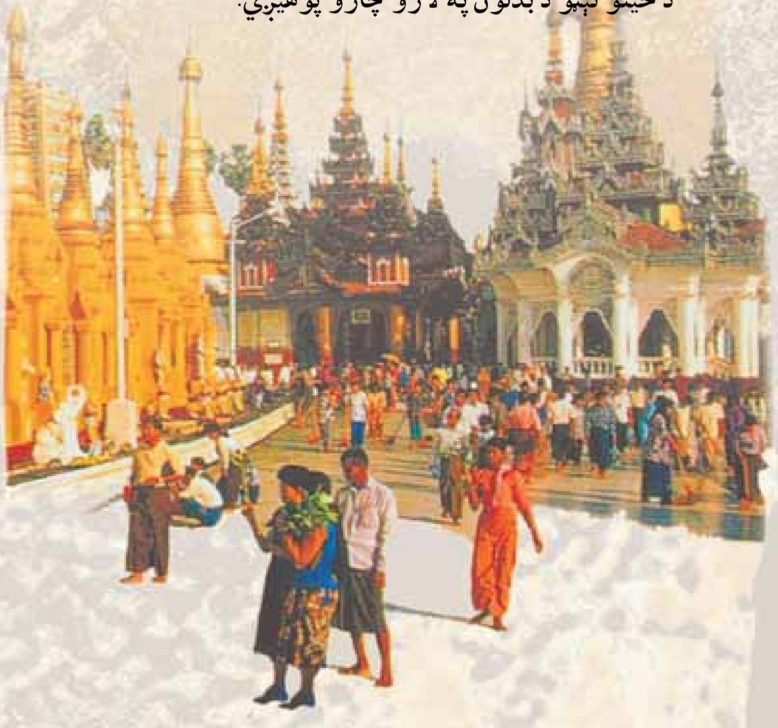

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ د علم او ګټو په اړه څه پوهېږئ؟

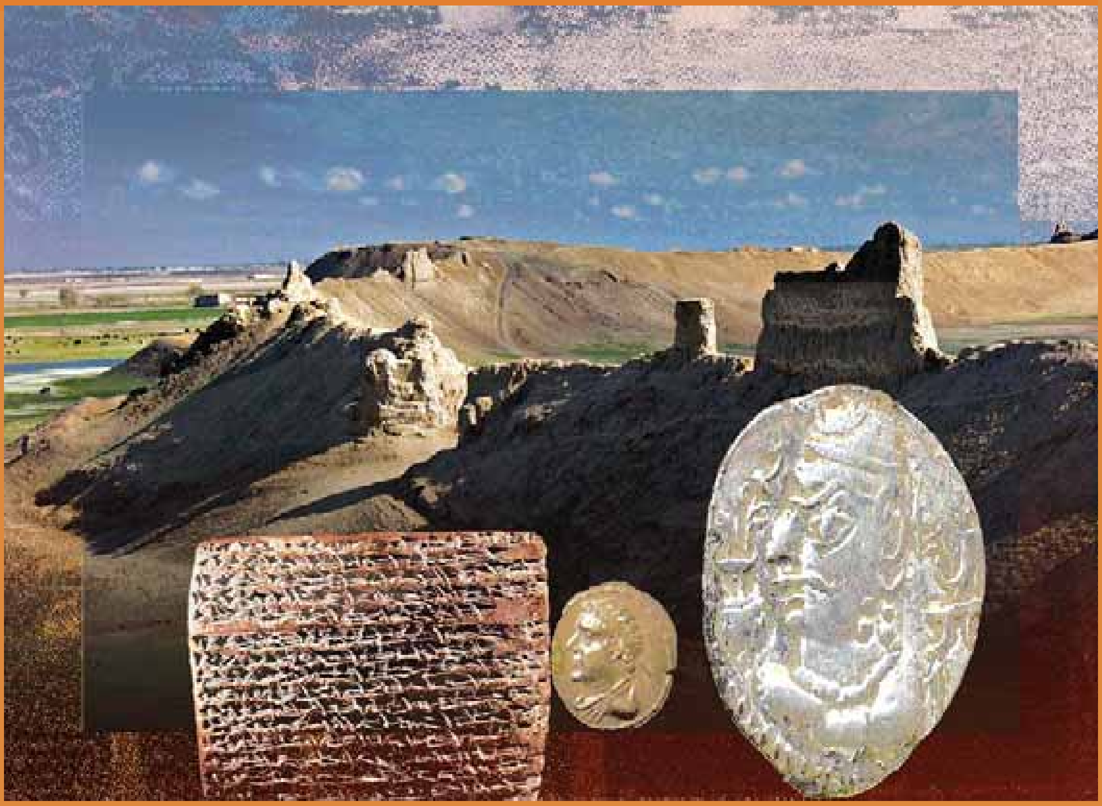

(تاریخ د تېر مهال هینداره او د اوس مهال لوست دی)

د تاریخ تعریف:

تاریخ هغه علم دی چې تېرې شوې پېښې د مهال (زمان) او ځای (مکان) په پام کې نیولو سره بیانوي. مهال او ځای ته د تاریخي پېښو په اړه پام کول تاریخ له کیسو او نکلونو څخه بېلوي.

کومه پېښه چې په ټاکلي مهال او ځانګړي ځای کې پېښه شوې وي، تاریخي پېښه ده. د بېلګې په توګه د **بدر غزا** چې په دویم هجري قمري کال کې د مدینې په ۱۵۰ کیلومترۍ کې پېښه شوې یوه تاریخي پېښه ده. دا د تاریخ د علم دنده ده چې ددغې پېښې په اړه موږ ته معلومات راکړي.

موږ پوهېږو چې انسانانو او بشري ټولنې بېلا بېل مهالونه او پړاوونه تېر کړي دي. ډېرې لوړې ژورې لارې يې ترشا پرېښې او اوسني پړاو ته رسېدلي دي. دغه ټولې پېښې او د هغو پړاوونه چې په بېلا بېلو وختونو او بېلا بېلو سیمو کې پېښه شوي، د تاریخ لیکونکو له خوا لیکل شوي دي، دغو لیکل شوو متنونو ته تاریخ وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

تاریخ پوهان بشري تاریخ پر دوو دورو ویشي **تر تاریخ وړاندې دوره** (**ماقبل التاریخ**) او **تاریخي دوره**. له تاریخ څخه وړاندې دورو مطالعه د انسان د پیدایښت او انساني ټولنو له لومړنیو کلتورونو څخه پېل کېږي. د مدنیت تر عام کېدلو او د لیک د منځته راتلو پورې رسیږي. تاریخی دورې د لومړنیو بشري مدنیتونو له پیدایښت څخه پېل کیږي او تر اوسه پورې دوام مومي. له تاریخ څخه وړاندې دورو کې انسانانو ډېر ساده، خو ډېر بوخت ژوند درلود، یوازې د خپل مټ په زور به یې خپلې اړتیاوې پوره کولې. په غرونو او سمڅو کې اوسېدل. د ونو او حیواناتو له پوستکو څخه به یې جامې جوړولې. د مېوو په ټولولو او د وحشي حیواناتو د ښکار کولو له لارې به یې ژوند کاوه. څنګه چې انسان اشرف المخلوقات دی، له دې امله د نورو ژوو په پرتله یې په خپل ژوند کې بدلون راوست او اوسني مدني پړاو ته ورسېد. هغه مهال چې انسانان د مدنیت پړاو ته ورسېدل، له هغه سره سم تاریخي پړاو پیل شو او تر اوسه دوام لري. تاریخ موږ له تېرو شویو پېښو څخه خبروي که زموږ په ګټه وي او یا مو پر زیان. د پر مختللو ټولنو د ودې لاملونه موږ ته راپېژني، انسانانو ته د تېر وخت په اړه معلومات ورکوي. لنډه دا چې تاریخ د تېر ژوند هینداره او د راتلونکي انسان او بشري ټولنې لپاره لارښود دی.

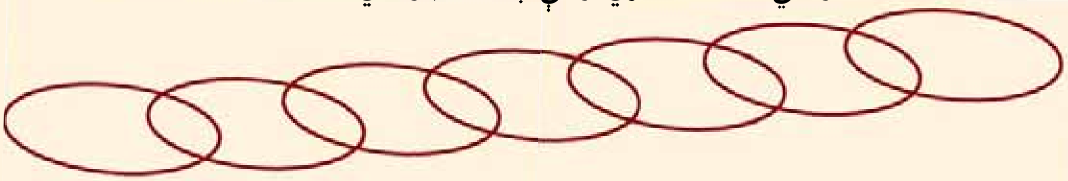

زده کوونکي دې همداسې انځور په خپله کتابچه کې رسم کړي او بیا دې د خپل ژوند هر کال په یوه دایره کې ولیکي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې تاریخ تعریف کړي او دویمه ډله دې د تاریخ ګټې بیان کړي.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د تاریخ د ښېګڼو په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

۱. تاریخ تعریف کړئ.
۲. تاریخ پوهان تاریخ په څو دورو وېشي؟ نومونه یې واخلئ.
۳. تاریخ موږ ته څه را زده کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاريخ ليکونکو سرچيني څه دي ؟

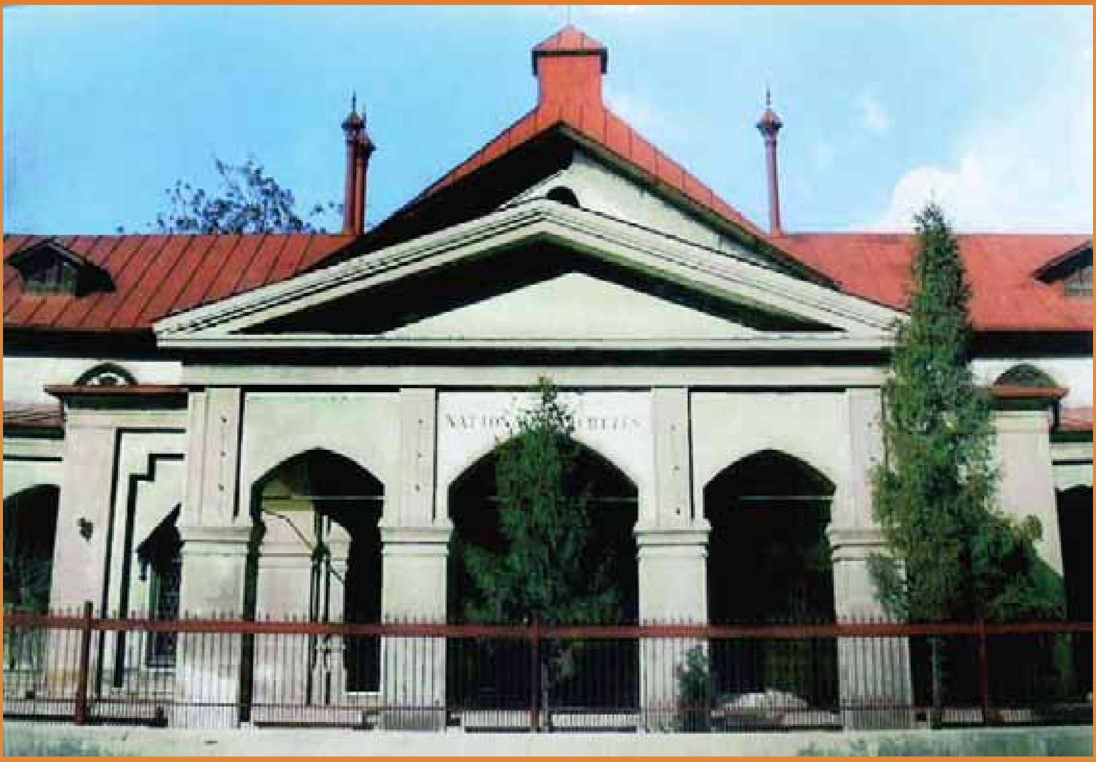

د افغانستان د ملي ارشيف انځور
د افغانستان ملي لرشيف په هغې ودانۍ کې ځای پر ځای شوی، چې په لومړيو مهالونو کې يې د عبدالرحمن خان سلطنتي کورنۍ پورې اړه درلوده او د هغه زوی امير حبيب الله خان په کې ژوندکاوه. دغه ودانۍ دکابل په سالنګ واټ کې شتون لري.

تاريخپوهان د تاريخ ليکلو لپاره سرچينو ته اړتيا لري. تاريخي سرچينو پر دوه ډوله دي. ليکل شوي او **خطي** اسناد او تاريخي آبدات او آثار، تحريري يا ليکل شوي اسناد په آرشيفونو کې ساتل کيږي چې د افغانستان ملي ارشيف هم دا ډول اسناد لري.

د ليکل شو و يا خطي اسنادو لوستل او له هغه نه ګټه اخيستنه ډېر ستونزمن کار دی. دغه ستونزې دوه ارخونه لري. لومړی دا چې رسم الخط د زماني په اوږدو کې بدلون مومي، بله ستونزه دا ده چې انسان د زماني په اوږدو کې له بېلا بېلو ليکونو څخه کار اخيستي چې پرې پوهېدل ګران کار دی. لکه **ميخي** ليک، هيروغليف ليک، پخوانی **يوناني** ليکنه، **سانسکريټ** ليک او داسې نور. پخواني اثار هم هغه سرچيني دي چې تاريخ پوهان يې

دکابل په دارالامان کې د افغانستان د ملي موزيم ودانۍ.
د افغانستان د ملي موزيم بنسټ په ۱۲۹۸ لمريز کال کې کېښودل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ لیکلو لپاره کاروي دا ډول اثار په موزیمونو کې ساتل کیږي. لکه څنگه چې د **افغانستان** په **ملي موزیم** کې په دې ډول ډېر تاریخي اثار شتون لري.

په تاریخ لیکلو کې د لرغونو او تاریخي اثارو څخه گټه اخیستل د خطي اسنادو په پرتله گران کار دی. د لرغونو او تاریخي اثارو د بیانولو او تشریح کولو لپاره باید د لرغون پېژندنې علم زموږ مرستندوی وي.

د کابل بالاحصار پنځمه زېږدیزه پېړۍ

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې لیکل شوې سرچینې او دویمه ډله دې تاریخي اثار په ټولگي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱.تاریخ پوهان کومې سرچینې د تاریخ لیکلو لپاره کاروي؟

۲.له خطي اسنادو څخه گټه اخیستل په تاریخ لیکلو کې کومې ستونزې را منځته کوي؟

۳.د ارشیف او موزیم ترمنځ توپیر و وایئ.

له ټولگي نه بهر فعالیت:

که چېرې د زده کوونکو د اوسېدو په سیمه کې تاریخي ودانۍ وي د هغه په اړه دې معلومات ولیکي او خپلو ټولگیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم لوست

ایا په تاریخ کې د زماني د وېش په اړه معلومات لرئ؟

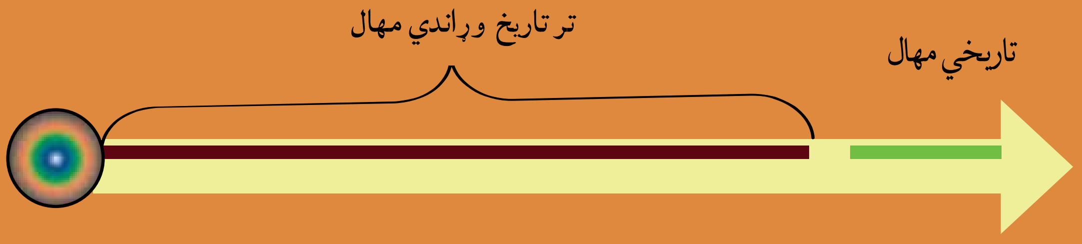

په لومړني لوست کې مو ولوستل چي تاریخ لیکونکي انساني ژوند پر دوو لویو دورو ویشي. تر تاریخ وړاندې دوره او تاریخي دوره. تر تاریخ وړاندې دوره د انسان او بشري ټولنو له پیدایښت څخه پیل شوې او د لومړنیو مدنیتونو او په ځانګړې توګه، د لیک او کتابت د منځته راتلو پورې رسیږي. تاریخي دوره د لیک او کتابت څخه پیل او تر اوسه دوام لري.

په زرګونو کلونه د انسان له ژوندانه څخه د ځمکي پر مخ تېر شول، چي انسان او بشري ټولني د لیک او کتابت او لومړنیو مدنیتونو پورې ورسېدل. د انسان دغه اوږد عمر او هغه انساني ټولنه پېژندګلوی ته اړتیا لري. لرغونپوهان کولای شي چي د ژوندانه د دغه اوږد پېر (دور) په روښانه کولو کې له موږ سره مرسته وکړي.

پوهانو دغه اوږد پېر په نورو زمانو باندې ویشلی دی. د انسان ډېر پخواني عصر ته د **ډبرې زمانه یا ستون ایج** Stone Age وایي. په دې اوږده مهال کې چي زرګونه کلونه نیسي انسانانو به له ډبرو څخه له جوړ شوو توکو کار اخیسته او په سمڅو کې به یې ژوند کاوه. د حیواناتو له پوستکو څخه به یې خپل ځانته جامې جوړولې. د میوو په ټولولو او ښکار باندې بوخت وو.

دویم عصر د مفرغ یا **برونز ایج** (Bronze Age) په نوم یاد شوی دی. د لومړي ځل لپاره

(c) ketabton.com: The Digital Library

انسانانو د خپل ژوندانه د چارو د پر مخ وړلو لپاره له فلز څخه کار واخیست. برونز او فلز د مس او قلعي یو ترکیب دی. د هغه مهال انساني ډلو د حیواناتو د روزلو په څنګ کې د نباتاتو د کرلو، د نیالګیو د کښېنولو او د میوه لرونکو ونو له روزلو سره اشنایي درلوده. د مېشت دایمي ځایونه به یې جوړول. د صنعت دندې هم خپل ارزښت درلود.

دریم عصر د **اوسپنې د عصر** (Iron Age) په نوم یادېږي. له اوسپنې څخه ګټه اخیستل انساني ډلې د مدنیت عصر ته رسوي. له اوسپنیزو وسایلو څخه کار اخیستنې بېلا بېل ځایونه درلودل. د کار وسایل، زینتي الات او تفریحي او ذوقي شیان به یې له اوسپنې څخه جوړول. انساني ډلو د څارویو د ساتلو سرېږه کرنې، بنوالۍ او د صنعت حرفې ته به یې هم د یوازینۍ دندې په توګه ارزښت ورکاوه. د مالونو بدلولو سوداګرۍ یې د یوې ځانګړې دندې په توګه ومنله چې یوه ډله خلک پردې دندې بوخت وو.

تاریخپوهانو د لرغون پېژندونکو په څېر تاریخي دورې د **لومړنۍ پېړۍ**، **منځنۍ پېړۍ**، **نوې پېړۍ** او **معاصرې پیړۍ** په نومونو پېژندلې دي.

لومړنۍ پېړۍ: دغه دوره د لیک او کتابت له منځته راتلو څخه چې درې زره کاله پخوا تر میلاد زمانه ده، پیلېږي او بیا تر پنځمې زېږدیزې پیړۍ پورې رسېږي.

منځنۍ پېړۍ: له پنځمې زېږدیزې پېړۍ څخه پېل کېږي او تر پنځلسمې زېږدیزې پېړۍ پورې دوام مومي.

نوې پېړۍ: له پنځلسمې زېږدیزې پیړۍ څخه پېل او تر اتلسمې زېږدیزې پېړۍ پورې رسېږي.

معاصرې پېړۍ: له اتلسمې پېړۍ (د فرانسې له لوی انقلاب) څخه پېل شوې او تر اوسه دوام لري.

دیا دولو وړ ده چې دا د تاریخي زمانو د وېش یوه بېلګه ده چې د تاریخپوهانو له خوا کارول کېږي. په دغه وېش کې په زیاته پیمانه اروپایي پېښې په پام کې نیول شوې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې تر تاریخ وړاندې د درې ګونو زمانو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د نوموړې زمانې ځانګړتیاوې په ټولګي کې روښانه کړي.

پوښتنې:

۱. د ډبرې په دوره کې انسانانو د کار وسایل له کومو توکو څخه جوړول؟

۲. فلز یا برونز څه شی دی؟ شرح یې کړئ.

۳. د اوسپنې د زمانې انسانانو کومې دندې درلودې؟ شرح یې کړئ.

۴. د تاریخي دورو د وېش یوه بېلګه ووایئ.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د ډبرینو، برونزي او اوسپنیزو وسایلو نومونه ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تاریخ کې د نېټو بدلون

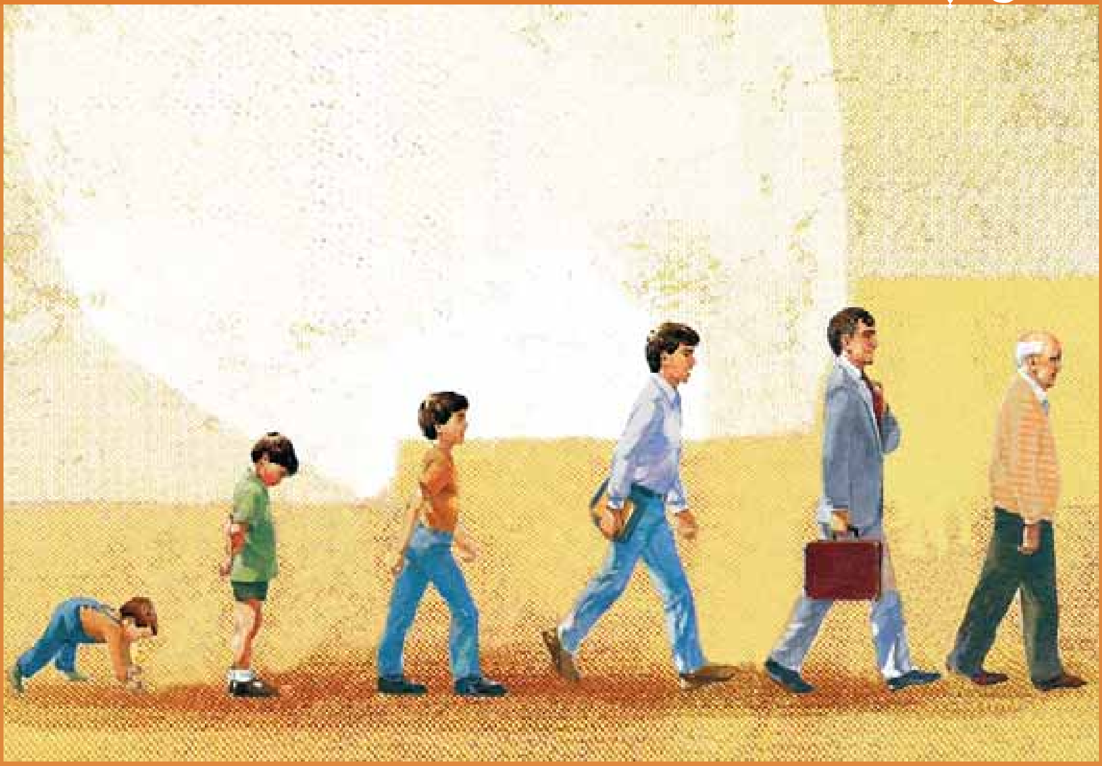

نېټې او کلیزې د وخت او د وخت د وېش د پېژندلو غوره لاره ده.

په افغانستان کې درې ډوله نېټې او کلیزې معمول دي، چې د **سپوږمیز** (قمري)، **لمریز** (شمسي) او **زېږدیز** (میلادي) په نومونو یادې شوې دي.

د لمریزې او سپوږمیزې کلیزې پېل د **حضرت محمد** (ص) د هجرت د لومړي کال څخه پیلېږي او زېږدیزې کال د **حضرت عیسی** (ع) له زېږېدو څخه پیلېږي. په رسمي، دولتي او اداري چارو کې د هجري لمریزې کلیزې څخه کار اخیستل کېږي. ځینو مهمو مذهبي ورځو کې لکه د **روژې میاشت، لوی اختر، کوچني اختر** او داسې نورو کې له هجري سپوږمیز سنې څخه کار اخیستل کېږي. هجري لمریز کلیزه ۱۲ میاشتې ده چې په ټول ۳۶۵ ورځې کېږي. هجري سپوږمیز کال هم (۱۲) میاشتې ده مګر د ورځو شمېر یې ۳۵۴ ته رسېږي. همدا د ورځو توپیر د دغو کلیزو په منځ کې د نېټو د توپیر سبب شوی دی.

که وغواړو چې هجري شمسي نېټه په زېږدیزه نېټه واړوو، ساده لاره یې دا ده چې ۶۲۱ شمېره جمع یا تفریق کړو. په دې ډول که د **محمود** د زېږېدو کال ۱۹۶۶زېږدیز وي او وغواړو چې دغه تاریخ په هجري شمسي بدل کړو، نو د ۶۲۱ شمېره له ۱۹۶۶ شمېرې څخه تفریقو و چې حاصل تفریق یې د محمود د

زېږېدو کال په هجري شمسي نېټه کېږي. او که چيرې د زلمي د زېږېدو کال ۱۳۵۵ هجري شمسي وي او موږ وغواړو چې دا شمسي نېټه په ميلادي کال واړوو نو د ۱۳۵۵ شمېره د ۶۲۱ شمېرې سره جمع کوو ترڅو د جمعې حاصل د زلمي د زېږېدو کال په ميلادي نېټه وښايي.

لاره: د محمود د زېږېدو کال

۱۹۶۶
-۶۲۱
۱۳۴۵ هجری شمسی

لاره: د زلمي د زېږېدو کال

۱۳۵۵
+ ۶۲۱
۱۹۷۶ زېږديز

د هجري قمري سنو بدلون په هجري شمسي او يا د هجري شمسي سنو بدلون په هجري قمري د نورو ميتودونو له مخې کيږي چې په راتلونکو ټولګيو کې به يې ولولئ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د نېټو نمونه واخلي او دويمه ډله دې د شمسي نېټو اوښتون په ميلادي او د ميلادي نېټو اوښتون په هجري شمسي باندې په ټولګي کې اجرا کړي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د جومات او د خپلې سيمې د ښوونځي د ودانۍ تاريخ وپوښتي او هغه تاريخ دې په زېږديز کال واړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکي

د افغانستان لومړني مدنیتونه

– ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ؟

– ایا اریائیان پېژنئ؟

– د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي؟

– د اوستایي مدنیت په اړه په څه پوهېږئ؟

– د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان، اسپه او کیانیان) پېژنئ؟

– افغانستان او پردي (هخامنشیان، موریان او یونانیان).

– یونان - باختري خپلواک دولتونه.

– د یونان - باختري مهال هنري او فرهنګي ځانګړنې.

–ایا دکوشانیانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟

–ایا دکوشانیانو د مهمو مرکزونو په هکله معلومات لرئ؟

بګرام

هډه

بامیان

- ایا یفتلیان پېژنئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دویم څپرکي موخې:

په دغه څپرکي کې زده کوونکي د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ سره اشنا کیږي. سربېره پر دې د اریايي مهاجرتونو، اریايي مدنیتونو، د افغانستان له لرغوني تاریخ، افغانستان او پردي او د یونان-باختري خپلواکو دولتونو سره اشنا کیږي او دکوشانیانو د امپراتورۍ په اړه معلومات پیدا کوي. دکوشانیانو عمده سیاسي- فرهنګي مرکزونه پېژني او دکوچنیو کوشانیانو (کیداریانو او یفتلیانو) د امپراتورۍ په اړه معلومات پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لر

په تېرو لوستونو کې تر تاریخ وړاندې او تاریخي دورو یادونه وشوه. افغانستان هم تر تاریخ وړاندې دورې لري. په بېلا بېلو بحثونو او مجلسونو کې د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ څخه خبرې کیږي. ایا په دې پوهیږئ چې دغه د پنځه زره کلن تاریخ خبره د کومو آثارو او سرچینو په وسیله ثابته شوې ده؟

لرغون پېژندونکو د **کندهار** په شمال لوېدیځه سیمه (**منډیګک**) کې څېړنې او کیندنې کړې دي. د دغو څېړنو په پای کې دا ثابته شوې چې تر میلاده درې زره کاله مخکې د منډیګک اوسېدونکو داسې تمدن بنسټ کېښود چې د افغانستان هېواد د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت دی. د کیندنو په لړ کې ډېر اثار او داسې وسایل لاسته راغلي چې په دغه لرغوني سیمه کې د یوه پراخه مدنیت استازیتوب کوي. په دغه ځای کې ډېرې مجللې ودانۍ څرګندې شوې چې لوی انګړ، لوی دېوالونه، کوټې او دفاعي مورچلې يې درلودې، چې د منډیګک د واکمنانو د پلازمېنې استازیتوب کوي. سربېره پر دې د خوراکي توکو په ځانګړې توګه د غنمو زېرمتونونه، بېلا بېل **خاورین لوښي**، **مسي او برونزي** ښکلي زینتي وسایل او **خاورینې مجسمې** هم د کیندنو په وخت کې د **فرانسوي** لرغون پوهانو په وسیله پیدا شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د منديگک اوسېدونکو له ګاونډيو مدنيتونو سره متقابلې اړيکې درلودې. له موندل شوو اثارو څخه دا ښکاري چې د منديگک خلکو په شمال کې د انو او نمازګاه تپې (**ترکمنستان**)، په لوېديځ کې د **سيالک تپې** (**ايران**) د وګړو سره او په سويل کې د **هړپه** او **موهنجودارو** (هند) له مدنيتونو سره کلتوري او اقتصادي اړيکې درلودې. د منديگک لومړنيو اوسېدونکي ښايي تر ميلاده (۲۵۰۰) کاله پخوا دغه سيمې پرېښې وي. د منديگک د پرېښودلو په اړه د پوهانو له خوا بېلا بېلې نظريې وړاندې شوې دي. ځينې په دې عقيده دي چې پرله پسې وچکالۍ او د **هلمند** د سيند د اوبو لړوالي يې بنسټيز لاملونه دي چې د منديگک اوسيدونکي د هغه ځای پرېښودلو ته اړ شول.

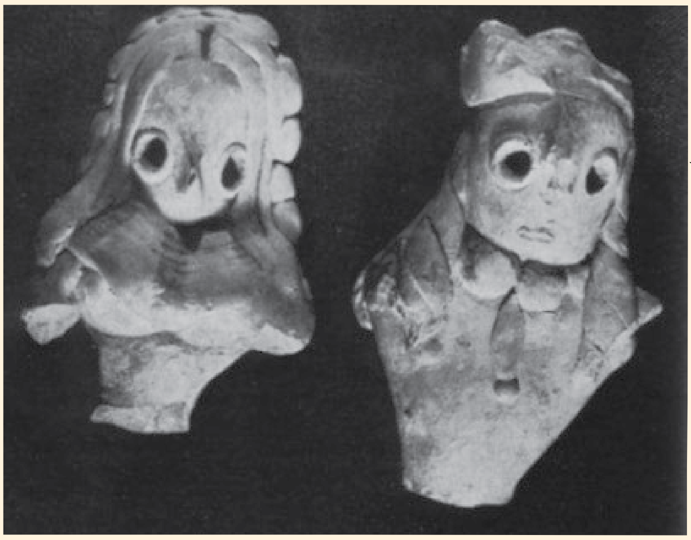

د منديگک څخه تر لاسه شوي مجسمې

ځينې نور بيا د منديگک د پرېښودلو لامل جګړې بولي چې په پايله کې مخالفين بريالي شول او منديگک د اوسيدونکو ميشت ځايونو ته يې اور وروااچاوه او هغوی يې د کور کلي پرېښودو ته اړ کړل.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د هغو اثارو په باره کې معلومات ورکړي چې له امله يې د افغانستان پنځه زره کلن تاريخ ثابت شوی دی. دويمه ډله دې د منديگک د خلکو اړيکې د نورو ګاونډيو خلکو سره څرګندې کړي او دريمه ډله دې د منديگک څخه د خلکو د وتلو لاملونه څرګند کړي او خپلو ټولګيوالو ته دې بيان کړي.

پوښتنې:

۱- منديگک چيرته واقع دی؟

۲- د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ ثبوت په کومو اثارو کې څرګند شوي دی؟

۳- له ګاونډيو خلکو سره د منديگک د وګړو اړيکې وواياست.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې له خپلو مور او پلار څخه د افغانستان د تاريخ او لرغونتوب په باره کې پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

شپږم لوست

ایا اریائیان پېژنئ؟

د لرغوني بلخ (ام البلاد) د ودانیو پاتي شوني.

د **اریائیانو** راتګ دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ز منل شوی دی. اریایانو خپل ځانته اصیل او د ښو اخلاقو خاوندان ویلي دي. د هغوی د لومړنیو تم ځایونو په اړه لا ډېر معلومات نشته. دا څرګنده ده چي اریایان له **سیر دریا** او **امو سیند** څخه د لرغونی افغانستان **بخدي** (**بلخ**) ته راغلل.

اریایانو د ژوندانه په لومړني مهال کي کوچیاني او چوپاني ژوند درلود کله چي په بخدي کي میشته شول ښاري ژوند ته یې مخه کړه. اریایانو کورني نظم درلود. خپلي کورنۍ ته یې (**کولا**) ویل، له څو (کولا) څخه یو قبیله او له څو قبیلو څخه یو ټبر (قوم) جوړېده. د خپلو اوسېدو ځای ته یې (**پور**) ویلي. دغه ټول نومونه د **کهول**، **میرویس**، **بګرام** او **شیرپور** کلمو کي اوس هم معمول دي. اریایانو د خپلو اوسیدو سیمو ته (**اریانا ویجه یا اریانا ورشو**) ویل او د ورشو کلمه تر اوسه هم استعمالېږي.

اریایانو په بخدي (بلخ) کي د لومړني اریایي مدنیت بنسټ کېښود. د بلخ ښار یې جوړ کړ، لوی کورونه او جګ دېوالونه یې ودان کړل. د ښار د ساتني لپاره یې ډېر جګ دېوالونه او برجونه جوړ کړل چي په بلخ کي لا تر اوسه هم د پخواني بخدي اثارو پاتي شوني لیدل کېږي.

اریایانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندي کوچیاني او چوپاني ژوند درلود. دغه مطلب له هغو شواهدو او اثارو

څخه څرګندېږي چې د سمرقند له لرغوني سیمې (**تالي برزو**) څخه په (۱۹۳۹) زکال کې د لرغون پېژندونکو له خوا وموندل شو. په دې لرغونو اثارو کې یو هم هغه مجسمه ده چې نیمه تنه یې د انسان او نیمه تنه یې د حیوان په ډول جوړه شوې ده. پوهان په دې باور دي چې دغه مجسمه د **کیومرث پاچا** په مهال کې جوړه شوې چې د آریایانو یو څواکمن ټولواک و. اریایانو بخدي ته تر رسېدو وروسته د څارویو د ساتلو او روزلو په څنګ کې په کرنې او بنوالی لاس پورې کړ. ډول ډول ګلونه یې وکرل او میوه لرونکې ونې یې کینولې، د خوښۍ په محفلونو کې یې یو بل ته دګلانو ګېډۍ ورکولې، د نوي کال په لومړیو ورځو کې ښځو، نارینه وو، ځوانانو او زړو یو ځای د جشن محفلونه نیول، ساز و سرود او اتنونه به یې کول. د اریایانو مشهور جشن د (**سامانه**) په نوم یادېده. په جشن کې ځوانانو اسونه ځغلول، اتنونه به یې کول، د غشو او نیزې لوبې به یې کولې، د ساز، سرود او خوښۍ محفلونه به یې جوړول.

د آریایانو لېږد (مهاجرت)

د آریائیانو د ژوندانه او مدنیت په اړه د څلورو **ویدي** کتابونو څخه چې د ویدي په نوم یادېږي **معلومات** لاسته راغلي دي. په دغو کتابونو کې د اریایانو ادبي، کلتوري، اقتصادي، مذهبي او سیاسي **معلومات** شته. اوس هم تاریخپوهان د اریایانو د ژوندانه د مختلفو اړخونو په اړه د **معلوماتو** د لاسته راوړلو لپاره له دغو څلورو کتابونو څخه چې په **سانسکریټ** ژبه لیکل شوي ګټه اخلي. د وخت په تېرېدو سره د اریایانو شمېر په بخدي کې ډېر شو د لېږد او **مهاجرت** لړۍ یې پیل کړې. یو شمېر اریایي ډلې د **سلیمان** د غرونو لمنو ته او د **هندوکش** سویل ته واوښتل او هلته یې واړول. وروسته د **هند** ځمکوته ورسېدل د اریایانو نورې ډلې لوېدیځې خواته ولېږدېدې. هغوی لومړی پخواني **پارس** (**ایران**) او وروسته **ترکیې** او **اروپایي** هېوادونو ته ورسېدل. هغه اریایان چې په افغانستان کې پاتې شول هغوی په هېواد کې د **ویدي** او **اوستایي** مدنیتونو بنسټ کېښود.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بلخ د اریایانو د لومړني ژوندانه په اړه او دویمه ډله دې د اریایانو د ټولنیز جوړښت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. اریایانو خپل ځان په کومه معنا تعریف کړی؟
۲. د اریایانو لومړنی پلازمینه (پایتخت) څه نومېده او چیرې واقع وه؟
۳. اریایانو بخدي ته تر رسېدو وړاندې چوپاني او .... ژوند درلود.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د کوچیاني او چوپاني ژوندانه په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ويدي مدنيت په اړه مو څه اوريدلي دي؟

د اريايانو د مهاجرت يو انځور

داريايانو په باره کې مو لازم معلومات لاسته راوړل. او س داريايانو د مدنيت سره اشنا کېږو. د لرغوني افغانستان لومړی مدنيت د ويدي په نوم ياديږي. دغې مدنيت نوم له ويدي کتابونو څخه اخيستل شوی دی. دغه مدنيت (۱۸۰۰) کاله پخوا ترميلاده پيل او تر ۱۲۰۰ کاله ترميلاده دمخه يې دوام درلود.

ددغه مدنيت په اړه له هغو څلور وکتابونو څخه معلومات لاسته راغلي چې په ويدي کتابونو مشهور دي. داکتابونه سربېره پردې چې بشپړ سياسي، اقتصادي او ټولنيز معلومات لري د اريايانو د هغه مهال داخلاقو او عقيدو او د هغې زماني دکلتور په اړه هم اړين معلومات په کې شته. لکه څنګه چې دمخه مو ولوستل اريايانو ځانګړي ټولنيز نظام درلود. په اريايي ډلو کې شاهي نظام واکمن و، ټولنه په ځانګړي تدبير اداره کېدله، دکورنۍ په سر کې پلار (پاتي) موجود و. له څو کورنيو يو خېل يا زی جوړېده چې دهغې په راس کې **کوترا پاتي** موجود و. له څو خېلونو يا زيو څخه يو هقبيله جوړيده چې په راس کې يې **ګراما پاتي** ځای درلود. دڅو قبيلو رئيس ته يې **ويس پاتي** ويلې، څو ويس پاتي به دټولواک له خوا چې **راجان** نوميده اداره کېدل. داريايانو دټولنيزې او ضاع په اړه هم ويدي سرودونه روښانه معلومات لري دبېلګې په توګه د ښځې مقام ته په ويدي مدنيت کې درناوی کېده. سره د دې چې د هلک زېږېدنه يې نيکمرغي ګڼله د ويدي عصر ښځو ځانته ځانګړی ځای درلود لکه څنګه چې په **ريګويدا** کې دېرو ښځو اشعار دځانګړي هنري لطافت

او صنعت په درلودلو سره ثبت شوي دي له دغو ډلو څخه يوه شاعره ښځه دخانم (**گوشاه**) په نوم شهرت لري چې دهغې اشعار دريگويدا په لومړي جلد کې ثبت دي. بله شاعره ښځه (**لوپامودرا**) نومېږي چې دهغې اشعار هم دريگويدا دکتاب په لومړي جلد کې راغلي دي. په ويدي مدنيت کې ځانګړی اقتصادي نظام موجود و. د ويدي مدنيت انساني ډلو د خپل ژوند اساسي اړتياوې د چوپانۍ او کرنې له لارې پوره کولې د اريايانو شتمني د حيوانانو لکه پسونو، وزو، غويانو او داسې نورو د شمېر له مخې اندازه کېده.

اريايان د کرنې او چوپانۍ په څنګ کې په سوداګرۍ هم بوخت و و. د تبادلې واحد او تجارتي متاع يې غواګانې وې چې هغه ته يې (**پيسو**) ويل د اوسنۍ پيسې کلمې نوم چې پولي واحد دی د آريايي دورې د ويدي عصر پيسو ته رسېږي. د ويدي مدنيت پر مهال به وګړو توکران او بدل د حيوانانو له وړيو څخه به يې ډول ډول جامې ګنډلې، او سپنيز وسايل به يې جوړول، له او سپنې څخه به يې د ظريفو زينتي وسايلو سربېره د توليدی چارو لپاره به يې هم ډېر کلک وسايل جوړول. د ډول، ډول خاورينو او لرګيو لوښو جوړولو رواج درلود. د ښځو لپاره ځانګړي لوښي موجود و و، د ويدي مدنيت پر مهال ټولو کسبګرو لکه کلالانو، پښګرانو، نجارانو او نورو په ډېر قدر او حرمت سره ژوند کاوه. په ويدي زمانه کې انسانانو په مختلفو خدايانو عقيده درلوده. له هغو څخه يو هم (**اوشاس**) و و چې د خلکو په باور هغه يوه ښځه وه او د سپيده دم يا د سهار خدای په نامه ياديدله. سره له دې چې د ډېرو خدايانو عبادت به يې کاوه مګر بيا يې هم په يوه ځانګړي او واحد خدای باندې خاصه عقيده درلوده لکه څنګه چې په ريګويدا کې داسې راغلي دي. (په هر ثابت او هر حرکت کوونکي او هم هر څه چې پر لاره ځي او هر هغه څه چې مري پر دغو ټولو شيانو باندې يوازې يو خدای واکمني لري).

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د ويدي مدنيت د سياسي اوضاع په اړه، دويمه ډله دې د اقتصادي وضعې په اړه او دريمه ډله دې د ويدي دورې د اعتقاداتو په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولګي کې دې بيان کړي.

پوښتنې:

۱. لومړني مدنيت په افغانستان کې په کوم نوم يادېده په لنډ ډول يې و واياست؟
۲. ښځو د ويدي مدنيت پر مهال څه ډول مقام درلود شرح يې کړئ؟
۳. د ويدي وګړو د عقايدو په اړه په څه پوهيږئ خپل معلومات څرګند کړئ؟

له ټولګي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د اسلام مبارک دين نه دمخه خلکو د عقيدو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګيوالو ته بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د اوستايي مدنيت په اړه څه پوهیږئ؟

زردشت (سپين تمان)

اوستايي مدنيت د افغانستان په تاريخ کې دويم مدنيت دی. ددې مدنيت نوم د **اوستا** د کتاب څخه اخيستل شوی چې د **زردشتيانو** لپاره سپيڅلی دی. اوستا د قانون بنياد او دستور په توګه معنا شوې ده. دغه مدنيت د ز څخه دمخه د (۱۲۰۰) کالو پر شاوخوا کې پيل شوی او تر ز دمخه ۷۰۰ کالو پورې يې دوام کړی. د اوستايي مدنيت بنسټ په **بخدي** کې کېښودل شو. په دغه اړه د اوستا په کتاب کې داسې راغلي دي، "**يما د اهورامزدا** په امر يوه سيمه جوړه کړه" چې د هغه پلن والي او اوږدوالي د يو **اسپرس** (د اس ځغلولو د يو ميدان) په اندازه و چې په هغه کې ځينې حيوانات لکه پسونه، غويان، مرغان او ځينې ځناور لکه سپي او داسې نور يې ساتل او د اوبو ځای يې د يوې **هاني** (ميل) په اوږدوالي وکېنده او په دغه سيمه کې يې ښارونه، کوڅې او خونې جوړې کړې. مګر دروغجنو، ليونيو او عليلو خلکو ته يې په ښار کې ځای ور نکړ.

زردشت چې د **سپينتمان** په نوم هم ياديده د زردشتيانو مشر لاربنود، د اوستا پنځوونکي او د اوستايي مدنيت محرک و. نوموړي خپل جدي نصيحتونه په سرودونو کې ويل. زردشت د سالم ژوند لپاره پر دريو اصلونو باندې ټينګار کاوه. چې **ښه فکر کول، ښه ويل** او **ښه کار کول** دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زردشت د شخصیت او ژوندانه په هلکه د اوستا په کتاب کې ډېرې څرګندونې شته. داسې ویل کېږي چې نوموړی د پخواني بلخ (بخدي) د ښار په شاوخوا کې ژوند کاوه.

زردشت د هغې سیمې په یوې نجیبې کورنۍ پورې اړه درلوده. د همدغو سوابقو په درلودلو سره نوموړي د فکري اصلاحاتو لارښوونه پیل کړه. پر همدې مهال یې د یوې نوې تګلارې پر بنسټ د یوشمېر وزیرانو او واکمنانو سره د خېښۍ اړیکې جوړې او هغه یې وپاللې.

ځینې مؤرخین زردشت د **اسپه** له مشهورې کورنۍ څخه ګڼي. د زردشت د کورنۍ په اکثرو نومونو کې د اسپه کلمه په وار وار سره راغلې ده. د زردشت پلار **پور اسپه** او نیکه یې **میچت اسپه** نومیده. چې د وروستي نوم معنا یې د قوي اسونو د څښتن ده. د اوستا کتاب د زردشت له خوا وړاندې شوی دی. دغه کتاب په حقیقت کې د زردشتي آیین د پیروانو لپاره د لارښوونې اصول دي.

اوستا د پخوانیو کتابونو له جملې څخه شمېرل کیږي. په اغلب ګومان سره دغه کتاب د ۱۲۰۰ تر ۶۰۰ کاله پخوا تر میلاده پېښې په برکې نیسي.

په اوستایي مدنیت کې درې ګونې ټولنیزې طبقې (**روحانیون**، **نظامیون او بزګران**) موجود وو. خلکو کلیوالي ژوند درلود، بزګري او بڼوالي د دوي اصلي دنده وه. ددې تر څنګ دوی په مالدارۍ هم بوخت وو. برونزي او اوسپنیز شیان به یې کارول. برسېره پر دې په اوستا کې د سیاسي کورنیو او واکمنانو په اړه هم څرګندونې شوې دي. په اوستا کې له هغو نومونو یادونه شوې چې د افغانستان په اساطیري تاریخ کې لوړ ځای لري. لکه **اسپه**، **کیانیان** او **پیشدادیان** چې په راتلونکو درسونو کې به یې په تفصیل سره ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا په اړه او دویمه ډله دې د زردشت او د هغه د نصیحتونو په باره کې خپل معلومات ټولګیوالو ته ووایي.

پوښتنې:

۱. د اوستایي مدنیت او د هغه د معنا په اړه څه پوهیږئ؟ ویې لیکئ.
۲. زردشت څوک و؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.
۳. اوستا پر څو برخو ویشل شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي له نیک فکر کولو، نیک ویل او نیک کار کول څخه څه معنا اخلي، له د خپلو دوستانو او خپلوانو څخه دې پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د افغانستان اساطيري (لرغونی) تاريخ

رستم د شهنامې مشهور پهلوان

د افغانستان په اساطيري تاريخ کې درې مهمې کورنۍ معرفي شوې چې عبارت دي له:

الف- پيشداديان: **هوشنگ** لومړنی اوستايي پهلوان دی چې له دېوانو سره جنگېده او پر هغوی يې واکمني درلوده. هوشنگ د **کيومرث** له اولادې څخه و چې د پيشداديانو لړۍ دده له نسل څخه ده. هوشنگ د بخدي ښار د لومړني قانون جوړونکي په توگه پېژندل شوی دی. تر هوشنگ وروسته **تهمورث** واک ته ورسېد چې د اوو هېوادونو د ټولواک په نوم پېژندل شوی و. له تهمورث وروسته واک **جمشيد** (**يما**) ته ورسېد چې د افغانستان په اساطيري تاريخ کې زړه ورونکي حماسې او عشقي کيسې لري. د هغه مهال مشهورې کيسې زياتې دي چې د بېلگې په توگه د **رستم** او **سهراب** او د **کاوه اهنگر** د کيسو يادونه کولای شو. دکاوه اهنگر کيسه د داسې پېښو او واقعاتو پر بنسټ جوړه شوې چې يو کس دکاوه اهنگر په نوم د خپلې پښگرۍ خرمنه د بيرغ په ډول د نيزې پر سر وتړله او خلک يې را ټول کړل چې د **ضحاک** او د هغه د ظلم او ستم پر ضد پاڅون وکړي چې په پای کې ضحاک له منځه لاړ او کاوه اهنگر بريالی شو.

ب- کيانيان: کيانيان د افغانستان د اساطيري لړۍ يوه بله کورنۍ ده چې په پخوانۍ بلخ کې يې واکمني درلوده. دغې کورنۍ ته يې په **شاهنامه** کې کياني ويلې ده، د اوستا په ليکنه کې ددې کورنۍ لومړنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولواک د **کیقباد** په نوم یاد شوی چې د رستم پهلوان په غوښتنه په بلخ کې پر تخت کیناست او پنځلس کاله یې واکمني وکړه. وروسته تر ده، دده زوی **کیکاوس** پرتخت کیناست چې د پردیو سره وجنګېد او پر هغوی بریالی شو. داسې ویل کېږي چې کیکاوس د (**اوسنر**) په نوم یو **عاقل**، هوښیار او پوه وزیر درلود تر کیکاوس وروسته **سیاوش** واک ته ورسېد. سیاوش ددې کورنۍ ډېر ځواکمن ټولواک و. دغه واکمن د **تورانیانو** سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ. تر ده وروسته **کیخسرو** واک ته ورسېد. نوموړي د پلار د وینې د غچ اخیستلو لپاره د تورانیانو سره وجنګېد. په پای کې **توراني افراسیاب** او دهغه ورور یې په زنځیر وتړل او وې وژل.

ج- اسپه: له کیاني کورنۍ وروسته د افغانستان په اساطیري تاریخ کې بله لړۍ منځ ته راغله چې د اسپه کورنۍ په نوم یې شهرت وموند. لکه څنګه چې ددغې کورنۍ د هر ټولواک د نوم په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده ځکه په تاریخي متونو کې د اسپه د کورنۍ په نوم مشهور دي. ددغې کورنۍ لومړنی ټولواک **لهراسپ** نومېده. لهراسپ خپل مرکز له بخدي ښخه د بلخ نوبهار ته راوست. **هغه** هم د تورانیانو په وسیله ووژل شو. نوموړي باهمته عادل او د لوړ شخصیت خاوند او د زردشت د تګلارې پیرو و.

داسې ویل کېږي چې زردشت د خپل کتاب (۱۲۰۰۰) نسخې لیکلې وې چې **د وهران** په اورتون کې ساتل کیدې. دغه معبد د ګشتاسپ له خوا په بلخ کې ودان شوی وو.

له ګشتاسپ ښخه وروسته ددغې لړۍ نور پاچاهان هم واک ته ورسېدل. د بېلګې په توګه **اسفندیار**، **داراب د همای زوی** او د داسې نورو نومونه یادولای شو. په لنډ ډول د افغانستان اساطیري تاریخ پر دریو سرچینو (منابعو) ولاړ دی چې هغه **اوستایي متون**، **د فردوسي شاهنامه** او **شفاهي کیسې** دي چې تر اوسه د افغانستان د وګړو ترمنځ سینه په سینه یو او بل ته لېږدول کېږي او لا تر اوسه په مختلفو ډولونو پاتې شوې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ د کورنیو نومونه واخلي، دویمه ډله دې ددې کورنۍ د دریو نامتو شخصیتونو نومونه واخلي او دریمه ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ پر ځانګړو سرچینو باندې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د افغانستان په اساطیري تاریخ کې کومې کورنۍ شاملې دي؟

۲. لومړۍ کورنۍ د افغانستان په اساطیري تاریخ کې په کوم نوم یاده شوې ده؟

۳. د افغانستان د اساطیري تاریخ درې سرچینې کومې دي. نومونه یې واخلئ؟

له ټولګي ښخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو ښخه د تاریخي کیسو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او د پرديو واکمني (هخامنشيان، يونانيان او موريايان)

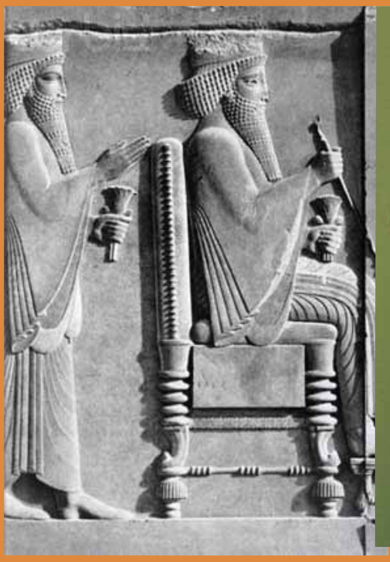

داريوش او خشايارشا

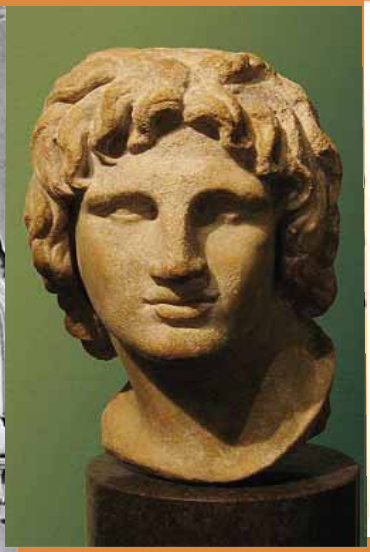

مقدوني سکندر

چندرا گوپتا

د زېږديز نه دمخه په شپږمه زېږديزه پيړۍ کې د لرغوني افغانستان په محدوده کې واحده سياسي واکمني نه وه. په هر گوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو سياسي واکمنيو حاکميت درلود. همدا مهال د افغانستان په لوېديځ کې د يوې نوې امپراتورۍ بنسټ کېښودل شو، چې د **پارس** په تاريخ کې د **هخامنشيانو** په نوم ياده شوې ده. ددې امپراتورۍ بنسټ د **مادانو** د کورنۍ وروستني لمسي **کوروش** د ز نه دمخه په ۵۵۰ کال کې کېښود.

هخامنشيان:

د کوروش تر قوماندې لاندې لښکرو د ز نه د مخه په ۵۴۹ کال کې د افغانستان ځينې شمالي سيمې تر لنډې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. تر کوروش وروسته دده زوی **کمبوجيه** واک ته ورسېد، هغه د لرغوني پارس لوېديځو پولو ته زيات پام وکړ. د **مصري فرعون** سره يې جگړې وکړې او هغوی ته يې ماته ورکړه او د هغه سيمې يې خپلې کړې. نوموړی پارس ته د بيرته تگ پرمهال پر لار مړ شو.

د هخامنشیانو زیات شمېر پاچاهان واک ته ورسېدل خو نامتو واکمنان یې **لومړی داریوش، خشایار شاه، دویم داریوش** او **دویم اردشیر** وو. د هخامنشیانو امپراتورۍ د ز نه دمخه په ۳۳۱ کال کې د مقدوني سکندر له لورې له منځه ولاړه.

یونانیان:

مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یووړه او بیې له ځنډه یې د میلاد نه د مخه په (۳۳۰) کال کې پر لرغوني افغانستان یرغل وکړ. سکندر د افغانستان د نیولو لپاره د **هرات، کندهار، کابل** او د **پغمان** له لارې د **قفقاز سکندریې (بگرام)** ته ولاړ او وروسته د افغانستان شمالي سیمو ته ورسید او هلته یې د **ای خانم** د ښار بنسټ کېښود. د شمالي سیمو له تصفیې څخه وروسته ختیځې خواته ولاړ. د **نورستان** او **کونړ** له لارې **چترال** ته ورسید. سکندر د **یوسفزیو** سره په یوه جګړه کې په پښه ټپي شو. د سکندر لښکر پوره پنځه کاله د افغانستان په مختلفو سیمو کې وجنګېده.

سکندر، یونان ته د بیرته تللو پرمهال د **سند سیند** له لارې د مقدونیې پر لور وخوځېد. د لارې په اوږدو کې د ملاریا په مرض اخته او تر میلاده ۳۲۳ کاله پخوا مړ شو. له سکندر څخه وروسته دغه لویه یوناني امپراتورۍ د یونان د پوځي مشراتو تر منځ وویشل شوه.

موریایان

د سکندر تر مړینې وروسته د **هند** موریایانو د لرغوني افغانستان د سهیلي سیمو یوه برخه لاسته راوړه چې په یوناني امپراتورۍ کې یې ګډوډي رامنځته کړه. د **یونان-باختري** دورې په ترڅ کې دا سیمې د موریایانو او یوناني باختریانو تر منځ لاس په لاس شوې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه، دویمه ډله دې د یونانیانو په باره کې او دریمه ډله دې د هندي موریایانو په اړه خبرې وکړې.

پوښتنې:

۱. د هخامنشیانو په اړه څه پوهیږئ؟ بیان یې کړئ.

۲. یونانیان څه ډول د افغانستان خاورې ته راورسېدل او د سکندر مقدوني تګلاره وښایئ.

۳. د هند د موریایانو په باره کې په څه پوهیږئ؟ ویې لیکئ

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د هخامنشیانو، یونانیانو او موریائیانو د کیسو په اړه که پوهیږي پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې د خپلو کورنیو غړو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د يونان- باختري خپلواك دولتونه

يوناني مسكوكات

دمخه مو ولوستل چې د سکندر تر واکمنۍ لاندې سيمې د يوناني قوماندانانو تر منځ و ويشل شوې. يوناني **سلوکيديانو** د سکندر د امپراتورۍ يوه برخه هم په اختيار کې درلوده. هغوی **شام** او په هغه پورې ترلې سيمې اداره کولې. سلوکيديانو يو تن يوناني افسر د لومړي ديو ديتس په نوم د باختر د والي په توګه وګوماره. نوموړي کله چې باختر ته ورسيد، د باختر او **سغديانه** خپلواکي يې اعلان کړه. **د ديو ديتس** د واکمنۍ پېر د ۲۴۵ - ۲۳۰ کاله پخوا تر ميلاده پورې رسېږي. تر هغه وروسته دويم ديو ديتس د باختر کنټرول او اداره په لاس کې ونيوله. نوموړي د خپل دولت خپلواکي اعلان کړه د **اشکانيانو** سره يې د دوستۍ اړيکې ټينګې کړې، ځکه دواړه نوي دولتونه د شام (سوريه) د سلوکيديانو پر خلاف وو. **ايوتيديوم** د يونان باختري دولت يو ډېر ځواکمن تولواک و، چې د خپلې واکمنۍ په پېر کې يې د شامي **سلوکيديانو** يرغل پر شا وتنباوه او بيا يې د سولې له لارې هغوی په شا کړل. نوموړي د **هندوکش** سوېلي برخې يې له کومې جګړې څخه د **هندي** دولت له سلطې وژغورلې او په لوېديځو برخو کې د **توس** تر سيمو پورې مخ ته ولاړ.

په شمال کې **کاشغرستان** او په سوېل کې یې **بلوچستان** د لرغوني افغانستان سره یو ځای کړل. په همدغه دوره کې باختر د **زرو ښارونو** (**هزار شهر**) نوم تر لاسه کړ. د یونان باختري بل تولواک **ډیمیتروس** نومېده. نوموړی تر **سند** او **پنجاب** پورې مخ په وړاندې ولاړ او شمالي هندوستان یې د **گنگا** تر څنډو پورې ونیو. د یونان باختري پولې د ایران له ډېنتو څخه (د اوسني ایران مرکزي سیمې) د گنگا تر سیمو او بیا له **سیحون** او **جیحون** څخه د هند تر **بحیرې** پورې رسېدلې وې. د یونان باختري تولواکانو فتوحاتو له میلاد څخه دمخه د (۱۷۵) کال پورې دوام درلود.

یونانی هرپوکرات د خوبنې الهه د بگرام له زېمو څخه

ایوکراتید د یونان باختري بل تولواک و. نوموړي داسې والیان پخپله امپراتورۍ کې وگومارل، چې په هند کې یې د خپلواکو دولتونو لپاره شرایط برابر کړل کله چې ایوکراتید واکمن شو. د دولت پرزېدل او د یونان باختري امپراتورۍ جوړېدل پیل شول. له یوې خوا د **اشکانیانو** یرغل د امپراتورۍ په لوېدیځ کې او له بلې خوا دننه په هېواد کې ستي قبیلو د یونان باختري د خپلواکو دولتونو د پرزېدلو زمینه برابره کړه. یونان باختري دولت ۱۳۵ کاله پخوا تر میلاده خپل مرکز له **بلخ** څخه **بگرام** ته ولېرداوه او خبره دې ته ورسېده چې ۷۰ کاله پخوا تر میلاده لومړی ساکان په سوېلي افغانستان کې واک ته ورسېدل او بیا دستي قبایلو یوې څانگې چې د (یوچي) په نوم یې شهرت درلود، بلخ ونیو او د یونان باختري دولتونو لړۍ یې را وپرزوله.

یوچیان چې د افغانستان په لرغوني تاریخ کې د **کوشانیانو** په نوم پېژندل شوي یوه لویه امپراتوري را منځته کړه، چې په دیار لسم لوست که به یې ولولو.

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړی ډله دې د باختري سیمو د خپلواکۍ د اعلان او دویمه ډله دې د یونان - باختري دورې د نامتو واکمنانو په اړه خپل معلومات په ټولگي کې ووايي.

پوښتنې:

۱. د ایوتیدوم په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲. دیمتریوس څوک و د هغه د کړو وړو په اړه څه پوهېږئ؟

۳. د یونان باختري امپراتورۍ پرزېدل څه ډول پیل شو؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي نه بهر فعالیت:

هر زده کوونکي دې د یونان باختري نقشه په کور کې رسم کړي او په ټولگي کې دې نورو زده کوونکو ته وښايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان-باختري پېر هنري او فرهنګي ځانګړتیاوې

د یونان باختري پاچاهانو مسکوکات: دغه مسکوکات د افغانستان په بېلا بېلو سیمو کې د لرغون پوهانو په وسیله موندل شوي دي.

په دې کې شک نشته چې د **سکندر** د پوځي یرغل سره سم د یوناني لښکرو سره یو ځای هنرمندان، پوهان او کسبګر، نیول شویو هیوادونو ته راغلل چې له هغې ډلې هېوادونو څخه یو هم افغانستان و. د دغو هنرمندانو نوښتونه د ختیځو سیمو په تېره بیا د لرغوني افغانستان د خلکو د کلتور سره یو ځای شول او افغاني بڼه یې خپله کړه.

د یونان-باختري واکمنیو پر مهال اقتصادي وضعې مناسب پرمختګ کړی و. مالداري، کرهڼه، دکسبګرو بېلا بېل صنعتونه او سوداګریزو اړیکو د پام وړ وده او پراختیا موندلې وه. **ایوتیدم** د سرو او سپینو زرو نه جوړې شوې سکې پر خپل نوم جوړې کړې چې د ښو او مناسبو اقتصادي شرایطو استازیتوب یې کاوه. د سوداګرۍ ملي او نړیوالې لارې یې پرانستې وې او د کاروانونو د تلو راتلو امنیت هم نیول کیده. هغه مهال د هېواد بېلا بېلې سیمې د شهزادګانو په وسیله اداره کیدې.

د یونان-باختري واکمنۍ پایښت کابو (۱۴۰) کاله و. د نوي کلتور په رامنځته کېدو او دودولو یې خپلې پراخې اغېزې وکړې. د صنایعو پراخوالی، هنري او فلسفي افکار ژبه او لیک دود او نوري کلتوري خواوې یادولای شو. دغه ټولې کلتوري اغیزې د یونان-باختري امپراتورۍ تر ولکې لاندې د سیمه ییزو عناصرو سره یوځای شوې وې او یو ځانګړی کلتور یې رامنځته کړی و چې د یونان-باختري د مدنیت په نوم په لرغوني تاریخ کې شهرت لري. د یونان-باختري دورې په یوه ډېرلیک کې چې په ای خانم کې د لرغون پوهانو لاسته راغلی و داسې لولو.

په ورکتوب کې ښه روزنه واخله.
په ځوانۍ کې په خپلو غوښتنو حاکم اوسه.
په پوخ عمر کې ریښتنی اوسه.
په زړښت کې ښه ناصح اوسه.
د ژوندانه په ورستنیو ورځو کې به پوه شې چې څه ډول بې له ارمانه مرې.

د یونانیانو اغیزې په عمراني چارو کې هم محسوسیدلې. پوځي او اداري مرکزونه یې په عمومي ډول د سیندونو د یو ځای کېدو په سیمو کې جوړول. د دغو ودانیو بیلګې د بګرام او ای خانم په پاتې شونو کې لیدلای شو. په ودانیو کې دفاعي لارې په پام کې نیول شوي دي. د کنټرولي برجونو، دفاعي کندې او ډول ډول بندونو جوړولو ته پام اړول شوېدی.

د یو شمېر تاریخ لیکونکو په باور یوناني نفوذ په افغانستان کې تر اومې ز پیړۍ پورې دوام وکړ. دغه اغېزې په تیره بیا په لیک دود او هنر کې د یادونې وړ دي. یوناني لیک دود په بېلا بېلو ځایونو کې کارول شوي دي. متن او مطلب که په هره ژبه وړاندې کیده خو له یوناني لیک دود څخه کار اخیستل کیده. په دې اړه یوه چیني زیارت کوونکي په خپلو لیکنو کې دا یادونه کړې چې یوناني لیک دود د یونان باختري د سیمو یو لیک دود دی برسیره پردې د مجسمې جوړولو هنر، رسامي، نقاشي په ښیښه یې لوښو کې د یوناني ودانیو بېلا بېل شکلونه او څېرې تر ډېرو وختونو پورې په لرغوني افغانستان کې دود درلود. لنډه دا چې کابو په ۱۴۰ کلونو کې د یونان باختري واکمنی ۳۶ تنه پاچاهانو او ددې لړۍ یوې ملکې هم په لرغوني هند او افغانستان کې واکمني کړې ده. دغو ټولو د یوناني فرهنګ او کلتور د پراختیا لپاره د هند او باختر په سیمو کې هڅې کړې دي. د لرغون پوهانو د څېړنو په ترڅ کې ډېر هنري او فرهنګي شواهد او لاسته راوړنې په افغانستان او شمالي هند کې تر لاسه شوي دي.

دغه ټول اثار او پاتې شونې د هغې دورې استازیتوب کوي او د یوناني فرهنګ شتون په دې سیمو کې څرګندوي. د یادونې وړ خبره دا ده چې یوناني فرهنګ په دې سیمو کې په سوچه ډول پاتې نه دی. ځکه د لرغوني افغانستان د فرهنګ او کلتور سره یو ځای شوي او د فرهنګ یوه نوې بڼه رامنځته شوې چې د یونان باختري مدنیت په نوم یاد شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د یونان باختري د اقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات څرګند کړي او دویمه ډله دې د یونان باختري دورې د دوو فرهنګونو په یو ځای کېدلو خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د یونان باختري دورې د اقتصادي وضعې په اړه په څه پوهېږئ؟
۲. د یوناني ودانۍ بیلګې او اغېزې په کومو سیمو کې لیدل کیږي؟ نومونه یې واخلئ.
۳. کوم ډول لیک دود په یونان باختري دوره کې دود درلود؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له ټولګي څخه بهر له خپلو مشرانو څخه د سکندر او یونانیانو د کیسو په اړه پوښتنې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د کوشانیانو د کورنۍ په اړه معلومات لرئ؟

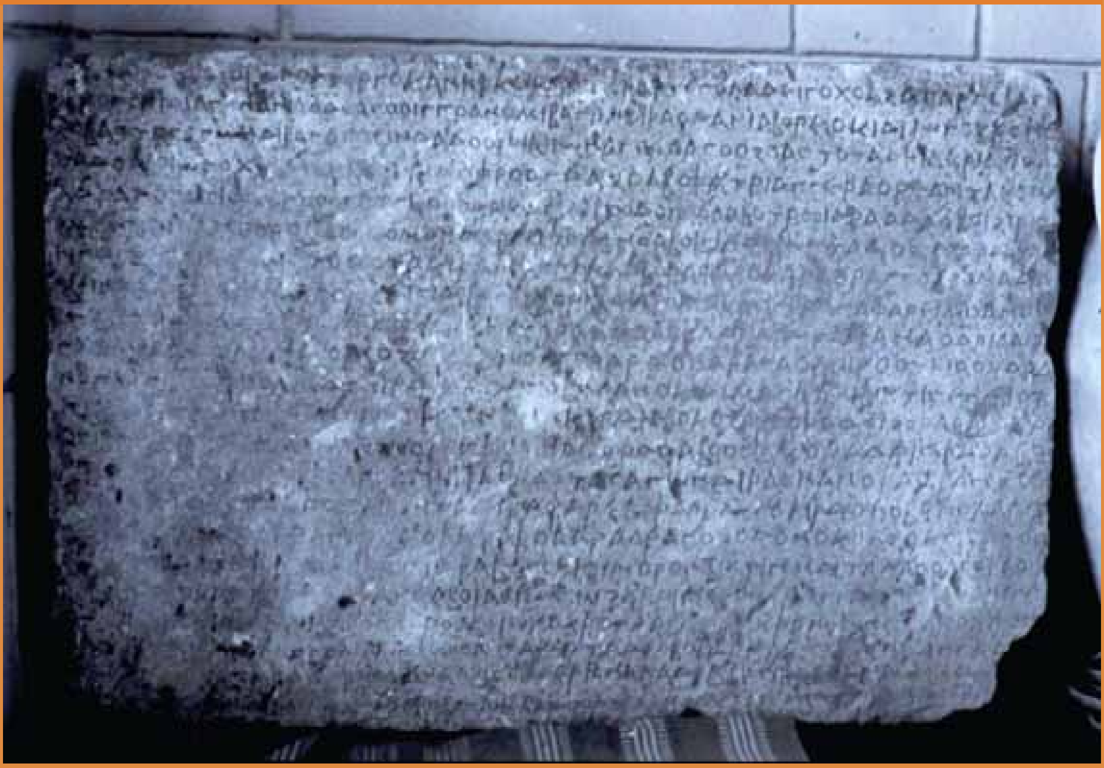

د رباطک ډبرلیک

د رباطک په ډبرلیک کې سربېره پر نورو مطالبو د کوشانیانو د شجرې په اړه داسې راغلي دي: کجولا کدفیسس غورنیکه، ویما تکتو نیکه او ویما کدفیسس د کنشکا پلار دی. د رباتک په ډبرلیک کې د کوشانیانو د امپراتورۍ سرحدي ښارونه هم راغلي دي. د بېلګې په توګه د کوشانیانو د امپراتورۍ سویلي ښار د چمپا په نوم یاد شوی دی.

د کنشکا مجسمه

د کوشاني دولت رامنځته کېدل

د میلاد نه شاو خوا ۵۰ کاله مخکې کوچي قبایلو د کورنیو مخالفینو په مرسته یونان-باختري دولت له منځه یووړ. بلخ یې ونیو او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود چې بشپړه افغاني بڼه یې درلوده. د دې دورې په اړه ډېر داړمن معلومات د **رباتک** له ډبرلیک څخه لاس ته راورلای شو. دا ډبرلیک د **کنشکا** د امپراتورۍ په لومړیو کې لیکل شوی دی. دغه ډبرلیک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوشاني امپراتورۍ په اړه ګټور معلومات لري.

کجولا کدفیسس دکوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی و. نوموړي په پيل کې **څلور** لوی ولایتونه د بلخ په شاوخوا کې سره یو کړل. او په ۴۰ میلادي کې يې د **کابل** او **غزني** سیمې ونيولې. کجولاکدفیسس پر لرغوني اریانا او باختر باندې ۴۰ کاله واکمن و. نوموړي په دې موده کې وکولای شول چې د لرغوني **افغانستان** په دننه کې د **پارتي** او **یوناني** شاهانو پاتې شونې له منځه یوسي. دکجولا کدفیسس د زمانې زیاتې سیکې له مسو **څخه** جوړې شوې وې. په دغو مسکوکاتو کې ډېر القاب لکه **دیندار**، **شهنشاه** او داسې نور کیندل شوي دي. نوموړی د اتیاکالو په عمر مړ شو. دکجولا کدفیسس نه وروسته ویما تکتو ته واک ورسید. د رباطک د لیکنې پر بنسټ **ویما تکتو** دکجولا کدفیسس زوی دی.

تر ویما تکتو وروسته د ده زوی ویما کدفیسس تر ۱۲۷ ز کال پورې واکمن و. ویما کدفیسس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و، چې د هیواد پولو ته يې په سوېل کې دګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویماکدفیسس د **چین** هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د **روم** د امپراتور **تراجان** دربار ته يې یو سفیر ولېږه. او له هغوی سره يې د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغېز هم څرګند دي.

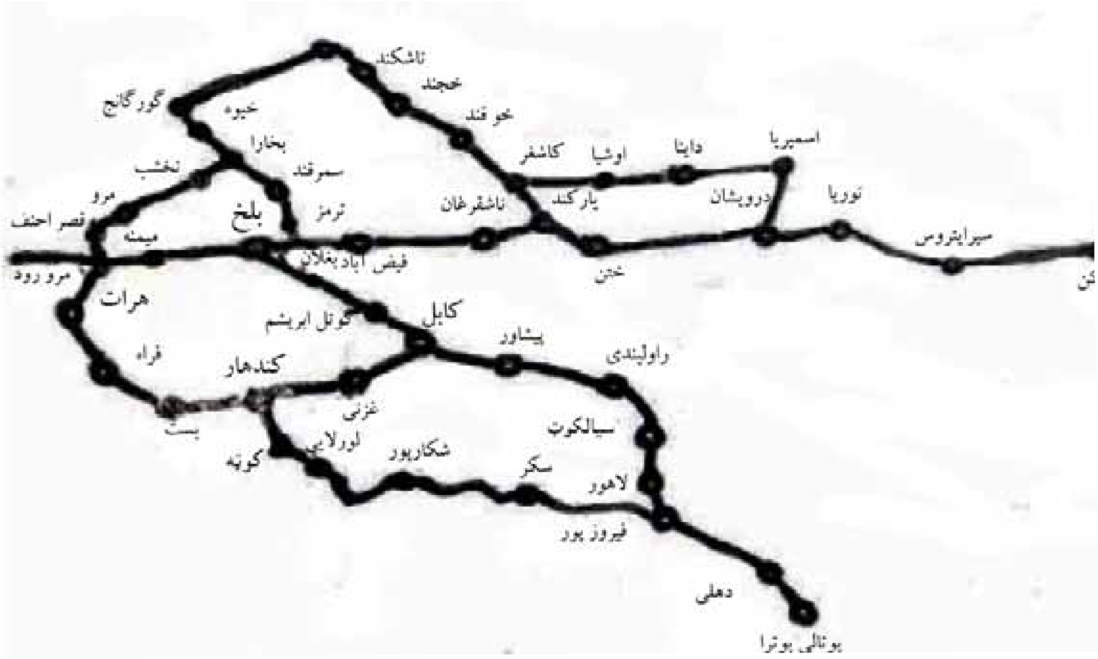

د وربښمنو لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ویماکدفیسس وروسته د هېواد اداره د ده زوی **کنشکا** ته ورسېده. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراتور و. د ده د امپراتورۍ حدود په ختیځ کې د **هندوستان بنارس** او لوېدیځ کې د **پارتیانو** امپراتورۍ تر بریده او په شمال کې تر **کاشغر** او **یارکند** پورې رسېدلي وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هېوادونو سره سوداګریزې اړیکې درلودې. د **ورېښمو** نامتو لاره د کوشانیانو په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړیوال شهرت وموند. هغه د خپلې امپراتورۍ د ادارې لپاره دوه اداري مرکزونه درلودل ژمنی یې **پېښور** او اوړنی یې **بګرام** ټاکلی و.

کنشکا په (۱۴۷) میلادي کال کې سترګې له نړۍ نه پټې کړې. د هغه زامنو د پلار ستره امپراتوري په خپل منځ کې و وېشله، په هرګوټ کې هر څوک واک ته ورسید او په مرکز کې د کنشکا تر مرګه وروسته د همدې کورنۍ بل تن د کاشکا په نوم د واک پرګدۍ کېناست.

د **کوشاني** واکمنۍ وروستنی امپراتور چې د کوشانیانو تر ولکې لاندې سیمو باندې پوره واکمن و د **واسشکا** یا **واسودیوا** په نوم یادیده. نوموړي په ۱۸۲ زېږدیز کال کې د امپراتورۍ واګې تر لاسه کړې. سره له دې چې تر واسودیوا وروسته د کوشانیانو ستره امپراتوري د شهزاده ګانو ترمنځ په سیمه ییزو واکمنیو بدله شوه، خو د کوشانیانو واک او ځواک په بېلا بېلو ډولونو تر ۲۵۰ زېږدیز کال پورې دوام درلود. د ځواکمنې اداري تر ناتوانۍ وروسته سیمه ییزو واکمنانو او امرینو ته د سرغړونې موقع برابر شوه. په پای کې د **ساساني** سلسلې پوځې دباو او فشار له یوې خوا او له بلې خوا په هېواد کې دننه د یوه غښتلي مرکزي ځواک نشتوالي دا موقع برابره کړه، چې سیمه ییز امرین او وروسته بیا **یفتلي** امپراتورۍ واک ته ورسیږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د مهال په ترتیب د کوشانیانو مهم امپراتوران

		د واکمنۍ مهال	د هغې دورې ځانګړتیاوې
۱	کجولاکد فیسیس	د ۴۰ څخه تر ۸۰ زېږدیز	دکوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی چې ۴۰ کاله د لرغوني اریانا او باختر تر ولکې لاندې سیمو باندې واکمن و.
۲	ویما تکتو	د ۸۰ څخه تر ۱۰۵ زېږدیز	دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباتک د ډبرلیک پر بنسټ وپېژندل شو. د رباتک ډبرلیک په ۱۳۷۲ لمریز کال کې د بغلان او سمنګان په سیمو کې وموندل شو.
۳	ویماکد فیسیس	د ۱۰۵ تر ۱۲۷ زېږدیز پورې	دکوشانیانو لومړنی امپراتور و چې د هیواد پولې یې دګنګا تر سینده پورې ورسولې او د روم امپراتور تراجان دربار ته یې یو سفیر واستاوه.
۴	کنشکا	۱۲۷ څخه تر ۱۴۷ زېږدیز پورې	دکوشانیانو د سلسلې ستر امپراتور شمېرل شوی چې دده د امپراتورۍ پراختیا په ختیځ او سوېل کې د هند ترګنګا او بنارس پورې په لوېدیځ کې د پارتیانو امپراتورۍ پورې او په شمال کې کاشغر او یارکند پورې رسېده.
۵	واسودیوا (واسشکا)	د ۱۸۲ څخه تر ۲۲۰ زېږدیز پورې	دکوشانیانو وروستنی امپراتور چې ددغې سترې امپراتورۍ پر ټولو سیمو یې واکمني درلوده تر واسودیوا وروسته سیمه‌ییزو امرینو مرکزي واکمنې د خطر سره مخامخ کړه او سیمه‌ییز حکومتونه لا هم غښتلي شول.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د رباتک د ډبرلیک په اړه او دویمه ډله دې د کوشاني دورې د مهمو امپراتورانو په اړه خپلو ټولګیوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. د کوشانیانو په اړه تر ټولو ډاډمن معلومات د .... ډبرلیک څخه لاس ته راغلي دي.

۲. د کوشانیانو لومړنی امپراتور د .... په نوم یادیده.

۳. د کوشانیانو د ستر امپراتور په اړه په څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د اسلام نه دمخه په افغانستان کې د مسکوکاتو او مجسمو انځورونه په خپرونو کې پیدا کړي او بیا دې خپل ټولګي ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا دکوشانيانو د مهمو سياسي او فرهنګي مرکزونو په اړه معلومات

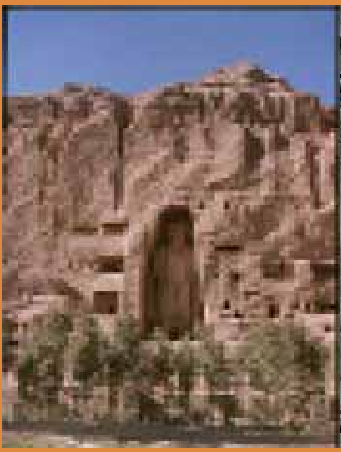
بامیان

هډه

بګرام

لکه څنګه مو چې په تېر لوست کې ولوستل کوشانيانو د خپلې پراخې امپراتورۍ تر ولکې لاندې سيمې له دوو سياسي مرکزونو پېښور او بګرام څخه اداره کولې. په دې لوست کې بګرام، دکوشانيانو د امپراتورۍ د سياسي مرکز په توګه او ورپسې هډه دکوشانيانو د فرهنګي مرکز او بيا باميان د بودايانو د عقيدتي سيمې په توګه په لنډ ډول پېژنو.

الف: بګرام د کوشانيانو د امپراتورۍ مرکز

اوسنی **بګرام** چې د څلوېښت ميلو په واټن د **کابل** د ښار شمال خواته پروت دی، دوه زره کاله دمخه د **کوشانيانو** د امپراتورۍ اوړنی مرکز و. د دغه ښار بنسټ د يوځي مرکز په توګه له ميلاد څخه وړاندې په دريمه پېړۍ کې د **سکندر** له لوري اېښودل شوی و. هغه مهال بګرام ته د **قفقاز** سکندريه ويل کېده. د بګرام په کيندنو کې د ودانيو د پاتې شونو برسېره په زرګونو تاريخي انتيک اثار او شيان وموندل شول. د ودانيو د پاتې شونيو څخه دا څرګنديږي چې د بګرام د ښار د ودانۍ پلان د دفاعي سيستم پر بنسټ جوړ شوی و. سره له دې چې سيمه ييزې ځانګړتياوې لري د يوناني ودانيو ځانګړتياوې هم په کې ليدل کيږي. د سيمه ييز ښار د جوړولو لپاره هغه يوناني اصول په نظر کې نيول شوي وو، چې د دوو سيندونو د يو ځای کېدلو موقعيت به يې د ښار جوړولو لپاره ټاکه، چې د **يونانيانو** د عمراني چارو له ځانګړتياوو څخه و. سربېره پر دې د ښار څلورو خواو ته لوی دېوالونه او دفاعي برجونه جوړ شوي دي. د ۱۹۳۷ ميلادي کال تر کيندنو وروسته په دغه ځای کې ډېر انتيک تاريخي اثار لکه د لاکو څخه جوړې شوې چيني صندوقچې، مسي او برونزي وړې مجسمې،

یوناني او رومي لوښي د هندي عاج څخه جوړې شوې ټوټې ګچې ټوټې او داسې نور موندل شوي دي دغه ټول آثار د هنر په لحاظ ظریف او د کوشانیانو شاهي کورنۍ پورې تړاو درلود.
موندل شوي اثار او شیان په ښکاره ډول دوه مطلبونه څرګندوي. **لومړی** دا چې د کوشانیانو د سوداګرۍ اړیکې له نورو هیوادونو او لرې سیمو سره تامین شوي وي. د سوداګرۍ کاروانونه د **روم** څخه **چین** ته د **وریښمو** له لارې رسېدل او د دغې نړیوالې لارې عمده برخه د کوشانیانو له امپراتورۍ څخه تېرېده.
دویم دا چې بګرام د سیاسي مرکز په توګه د هغه مهال یو له هغو سترو نړیوالو مرکزونو څخه و چې د کاروانونو په تګ او راتګ او د سیاسي حاکمیت په تامین کې یې ډېر مهم رول لوبولی دی.

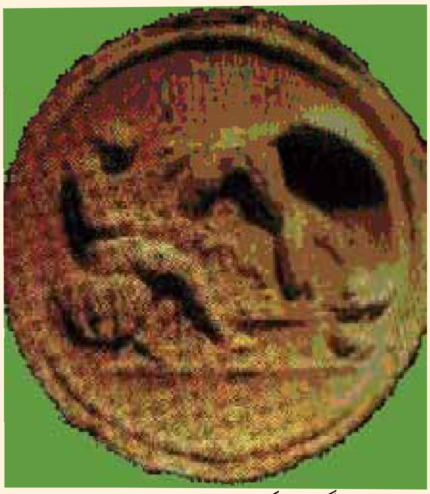
د بګرام له ګچو جوړ شوی د زیوس مډال

عاجي مسجمه، چې د بګرام څخه تر لاسه شوې ده

په ټولګي کې فعالت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د بګرام پر دفاعي سیستم باندې خبرې وکړي او دویمه ډله دې د بګرام د ښار پر تاریخچې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱.په .... میلادي کال کې په بګرام کې کیندنې پیل شوې.
۲.د بګرام د ودانۍ پلان د .... سیستم پر بنسټ طرح او جوړ شوی دی.
۳.د کوشانیانو پر مهال د سوداګرۍ د چارو په اړه په څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د لارو او د لرغوني سوداګرۍ د څرنګوالي په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي مرکز

د بودايي معبد يو انځور په هډه کې

تاريخي **هډه** د **جلال اباد** د ښار په سوېل لوېديځه برخه کې کابو د (۱۰) کيلومترو په واټن پرته ده. دغه لرغونی ځای د افغانستان په تاريخ کې د مهمو فرهنګي مرکزونو په توګه ډېر ارزښتناک رول لوبولی دی. دغه پخوانۍ سيمه په تاريخي متونو کې د سيلانيانو او زيارت کوونکو له خوا په وار وار ياده شوې ده. **فاهيان** چيني زيارت کوونکي هډه د هيلو په نوم ياده کړې ده. **هيونسنګ** هم له هډې څخه د يو فرهنګي مرکز په توګه يادونه کړې ده.

دکيندنو په لړ کې هغه اثار او توکي تر لاسه شوي چې د خپل مهال د حاکمو حالاتو استازيتوب کوي. دا اغېزې د هغه مهال پر هنر، مذهب او پر هغو مذهبي ودانيو چې د هغه مهال د خلکو دګتې اخيستنې وړ وي، مونډل شوي او څرګندې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه په لرغونو وختونو کې د نوښتونو د راوړلو نامتو ټاټوبی و. د هډې د خلکو په ملاتړ د **بودايي** مذهب نوې طریقه د **هينايانا** په نوم چې د لويې عرداې معنا لري، دود وموند. د لومړي ځل لپاره په هډه کې د بودايي مجسمو د جوړولو موقع برابره شوه. د انګليسي لرغونپوه سرجان مارشال په باور په هډه کې د جوړو شويو مجسمو څېرو او بدني جوړښتونو په ټولیزه توګه **آريايي** (کوشاني او اسکايي) ډول درلود.

دغه ډول فعالیتونو د افغانستان په لرغوني تاريخ کې هډه د فرهنګي مرکز په توګه معرفي کړې ده.
هډه د **ګندهارا** د ښوونځي د مهمو هنري مرکزونو څخه وه. دګندهارا هنري سبک د منځنۍ اسيا او د لرغوني **هند** په ټولو سيمو کې شهرت لري. په دغه سبک کې تر ټولو دمخه د بودايي مجسمو جوړولو ته پام اوړي. دګندهارا ښوونځی له دوو سبکونو او هنرونو څخه جوړ شوې ده، د مجسمو جوړښتي موازنې په ساتلو کې يې له يوناني سبک څخه کار اخيستی و. په داسې حال کې چې څېره او معنوي هويت يې له هندي بودايي دين څخه اخيستی و.
په هډه کې د هنر او ودانيو بېلا بېل ډولونه تر لاسه شوي، چې ځانګړې ارزښت لري. د هډې په سيمه کې د ګچو څخه جوړې شوې څېرې د هند په حوزه کې د جوړو شوو هيکلونو سره ښکاره توپير لري.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نوښت په اړه، دويمه ډله دې د ګندهارا د ښوونځي او دريمه ډله دې د هډې د هنري ځانګړتياوو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱.د هډې لرغونې سيمه ولې د فرهنګي مرکز په نوم ياده شويده؟ شرح يې کړئ.
۲.دګندهارا ښوونځی له کوم سبک او هنر څخه جوړ شوې ده؟
۳.هډه په پخوا زمانو کې په کوم نوم يادېده؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د ننګرهار د هډې په هکله د خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

باميان د بودايي عقيدې مرکز

د باميانو په سمڅو کې د رنګه انځور ګرۍ يو انځور

باميان د هېواد له مهمو فرهنګي او تاريخي سيمو څخه دی. د ډېرو هنري او تاريخي آثارو په درلودلو سره په **۲۰۰۳** کال کې د نړۍ د فرهنګي ميراث په اداره کې ثبت شوی دی. باميان اوږد تاريخ لري چې د هغه ريښې له ميلاد نه دمخه او لومړنيو ميلادي پېړيو ته رسيږي. په باميانو کې د لرغونپوهانو څېړنې دا ښيي چې انسانانو له ډېرو پخوانيو زمانو راهيسې له دغې تاريخي سيمې څخه ګټه اخيستې ده. ددغې ادعا لپاره ډېر ثبوتونه موندل شوي دي. د **چيني** مسافرانو ليکنې په دې اړه زيات معلومات د تاريخ ليکونکو په واک کې ورکړي دی. د دې زيارت کوونکو څخه يو هم **هيونتسنګ** و چې په شپږمه ميلادي پېړۍ کې يې باميان ليدلی او د باميانو په اړه يې ډېر ګټور مطلبونه ليکلي دي. د چيني زيارت کونکي په يادښتونو کې راغلي چې ((د باميان ښار د بودايي مذهب مهم مرکز دی. په دغه ښار کې په لس ګونو بودايي مدرسې شته چې زده کوونکي روزي. ددغې مدرسې استادان زرهاو و تنو ته رسيږي. زيارت کوونکي له ډېرو لېرو ځايونو او بېلا بېلو هيوادونو څخه دغه مذهبي مرکز ته راځي.))

په باميانو کې د بودايي دوران ډېرې مجسمې پاتې دي. دغه مجسمې په بېلا بېلو اندازو (لوېې او

وړې) جوړې شوي دي. تر ټولو ستره مجسمه چې د **صلصال** په نوم مشهوره ده، د پنځه پنځوس مترو په جګوالي د غره په بدنه کې جوړه شوې ده، بله مجسمه چې د هغې جګوالی پنځه دیرش مترو ته رسیږي د **شمامه** په نوم یاده شوې ده. دا مجسمه هم کابو د یو کیلو متر په واټن د صلصال څخه لرې جوړه شوې ده. د هغه په څنګ کې نورې مجسمې هم جوړې شوې، چې پاتې شوني یې د دوو سترو مجسمو د سمڅو په شاوخوا کې شتون لري.

د بامیانو په سمڅو کې سربېره پر مجسمو، زړه وړونکي او ښکلي نقاشۍ هم انځور شوي چې تاریخي او هنري ارزښت یې ډېر دی. په دغو نقاشیو کې د نورو رنګونو تر څنګ د روغني رنګونو څخه هم کار اخیستل شوی دی. دغه نقش او نګار په نړۍ کې تر ټولو لرغوني انځورګرۍ شمېرل شوي، چې په هغه کې روغني رنګ کارول شوی دی. د بامیانو ارزښت په اقتصادي توګه هم د پام وړ دی. په تېرو زمانو کې د **وریښمو** د لارې سوېلي څانګه هم له بامیانو څخه تېرېده. د سوداګرۍ کاروانونه له **هند** څخه **بلخ** او له بلخ څخه هند ته له همدغې لارې تېرېدل. د دغو کاروانونو سره زیارت کوونکي او هغه زده کوونکي هم ملګري وو چې د مذهبي مراسمو د تر سره کولو لپاره او یا د بودایي دین د اصولو د زده کولو لپاره بامیانو ته راتلل.

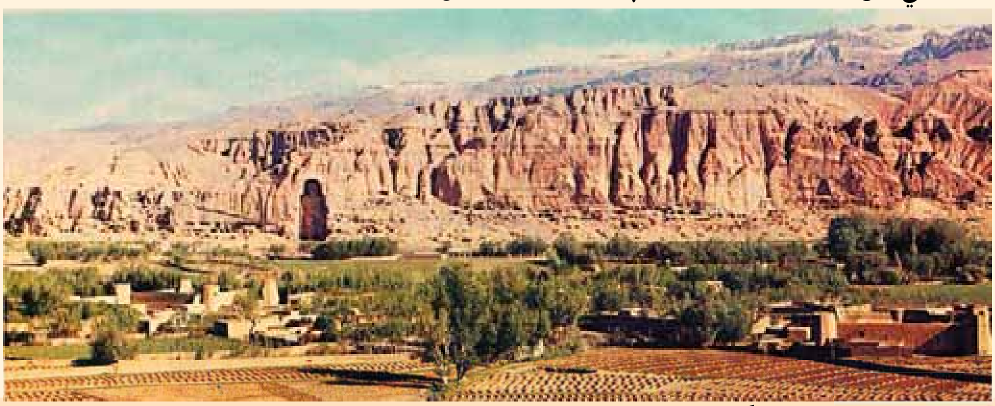

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بامیانو د مهمو تاریخي اثارو په اړه او دویمه ډله دې د هیوننتسنګ د لیکنو په اړه په ټولګي کې توضیحات ورکړي.

پوښتنې:

۱. هیوننتسنګ د بامیانو په اړه څه لیکلي دي؟ ویې لیکئ.
۲. د بامیانو د رنګه نقاشیو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
۳. بامیان د .... اداري له خوا د نړیوالو کلتوري میراثونو په توګه ثبت او منل شوي دي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو میندو او پلرونو څخه د بامیانو د سترو مجسمو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

۱. د یادونې وړ ده چې د دغو بې سارو مجسمو وړانډل د پړدیو په لمسون په ۲۰۰۱ میلادي کال ترسره شوي چې دا ناوړه عمل د ټولو هېوادوالو او د نړۍ د فرهنګي ټولنو له لوري وغندل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا تاسو یفتلیان پېژنئ؟

د سوریا مجسمه دکابل د خیر خانې مېنې له کشفیاتو څخه

د یفتلي پاچاهانو سکې چې په افغانستان کې موندل شوي دي

مخکې له دې چې **یفتلیان** دیو غښتلي دولت په توګه د لرغوني افغانستان پر اوضاع باندې واکمن شي، د افغانستان په لوېدیځ کې د **ساساني** امپراتورۍ بنسټ ایښودل شوی و. د **واسودیوا** تر واکمنۍ وروسته په افغانستان کې د **کوشانیانو** امپراتوري د سیمه ییزو واکمنیو او ګډوډیو سره مخامخ وه، په دغه موقع کې ساسانیانو دکوشاني امپراتورۍ ځینې سیمې د وقفه یي جګړو په ترڅ کې ونیولې او څه موده وروسته د خلکو د مقاومت او ټینګښت په پایله کې شاتګ ته اړ شول. د ساسانیانو د پرله پسې بریدونو له امله په افغانستان کې یفتلیانو ته دا موقع برابره شوه، چې د **هندوکش** په شمالي سیمو کې خپل واک ټینګ کړي.

یفتلیان په تاریخي متونو کې د **هفتالیان- یفتلیان** او **خوینت** او **عربانو** بیا د **هیاطله** په نوم یاد کړي دي. د پرکییو ویس په نوم **بیزانسي** تاریخ لیکونکی چې دیفتلیانو پر مـهال یې ژوندکاوه. دهغوی په اړه لیکي: هفتالیانو د ژېړ نژاد سره توپیر درلود هغوی سپین پوستکي او په عین وخت کې مهذب مدني خلک و و.

د یفتلیانو لومړنی ټولواک د **ایفتالیتو** په نوم پېژندل شوی، چې په ۴۲۵ میلادي کال یې په اوسني **تخار** کې د ټولواکۍ خول پر سر کیښود. د نوموړي د واکمنۍ حدود له **بدخشان** څخه تر **بلخ** او **سغدیانه** پورې رسېدل. تر ده وروسته د ده زوی **اخشنور** واک ته ورسېد. نوموړي د **هرات** ښار تر خپلې ولکې لاندې راوست. د ساسانیانو سره په یوې جګړې کې بندي شو، خو **فیروزشاه ساساني** نوموړی ددې لپاره چې فرمانبرداره پاتې شي وبخښه د

فیروزشاه دغه کار نتیجه ورنکړه. او اخشنور څلور ځلې نور هم د خپل هېواد د دفاع لپاره د فیروزشاه سره وجنګید، چې دا ټولې جګړې د یفتلیانو په ګټه وې.

اخشنور په پرله پسې ډول د خپلې امپراتورۍ د پراختیا لپاره کوښښ وکړ. د **هندوکش** سوېلي برخې لکه **کابل**، **غزني** او **هلمند** یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې. وروسته له هغه ډېر یفتلي قبایل د هندوکش په سوېلي برخو کې مېشت شول. دغو قبیلو وروسته د **زابل شاهانو** په نوم د افغانستان په لرغوني تاریخ کې ستر رول ولوباوه.

د **تورامانا** او **مهراکولا** نومونه د یفتلیانو په تاریخ کې ډېر مهم ګڼل شوي تورامانا د یفتلي امپراتورۍ سیمې تر **شمالي هند** پورې ورسولې نوموړي په هندکې د نورو سیمو د نیولو له پاره خپل لښکر په **سیالکوټ** کې چمتو کړ او د **سکاندا** او **ګوپتا** سیمې یې ونیولې. د **ګوالیار** ډبر لیک کې یې د هغه نوم (**تورامانا مهاراجاه زابلی پاچا**) لیکلی دی. تر تورامانا وروسته دهغه زوی مهراکولا واک ته ورسید. نوموړی هم د امپراتورۍ د پراختیا له پاره کوښښ وکړ او ډېرې سیمې یې تر خپلې اداري لاندې راوستې. د ګوپتا پاچې شونې یې په مرکزي هندکې له منځه یو وړل. خو څه موده لا تېره شوې نه وه چې د ګوپتا پاچې شونې یو ځل بیا سره یو ځای شول او په ۵۲۸ میلادي کې یې د یفتلیانو واکمني په مرکزي هند کې د خطر سره مخامخ کړه.

یفتلیان د بودايي دین پر خلاف وو. یو شمېر بودايي عبادت ځایونه یې وران کړل. هغوی په رڼا عقیده درلوده او د لمر نمانځنه یې کوله. دغه مطلب د یفتلیانو د دوران په ډبرلیک کې څرګند دی. په یفتلي مسکوکاتو کې د جګې ونې او لوړې پوزې لرونکي او افغاني بڼې څېرې کیندل شوي دي، غوږوالې یې درلودې او جامې یې د ننني کوچیانو په شان وې. دهغو په مسکوکاتو کې د زور او سور (زمیندارو) له عبادت ځایونو څخه یادونه شوې، چې د لمر لمانځنې په معنا و. هغوی د اورتونونو انځور ول په مسکوکاتو کې هم منعکس کړي دي. د لمر درب النوع مجسمه (**سوریا مجسمه**) چې د خیرخانې مېنې له کوتله پیدا شوه، دغه مهال د عقیدې ډېره ښکاره بېلګه ده.

لنډه دا چې دکوشانیانو او یفتلیانو پاتې شونې لکه **زابل شاهان**، **کابل شاهان**، **دبامیان شیران**، **سوریان** او داسې نور د عربانو د لښکرو تر راتګ پورې د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمنې درلوده.

په عربستان کې د اسلام مبارک دین تر خپرېدو وروسته عربي لښکرې افغانستان ته ورسیدې. په دغه موده کې په کله عربان د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمن وو او کله به ځایي امیران واکمن وو چې دوې پیړۍ وخت یې ونیو، تر هغه چې په افغانستان کې د خپلو اکو اسلامي حکومتونو د رامنځته کېدلو موقع برابره شوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د یفتلیانو د سیاسي اوضاع په اړه خبرې اترې وکړي او دویمه ډله دې د یفتلیانو د مذهبي وضعې په اړه خپل ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. یفتلیان په کومو نومونو یاد شوي دي؟ ویې لیکئ.
۲. د مهراکولا په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه خپل معلومات ولیکئ.
۳. د یفتلیانو د مذهب په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د شاو خوا له پوهانو نه له منځه تللو دینونو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریم څپرکی

د لرغوني نړۍ تمدونونه:

-ایا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

-راشئ د بین النهرین له پخواني تمدن سره اشنا شئ!

-ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟

-د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ!

-ایا د چین د لرغوني مدنیت څخه خبر یاست؟

-ایا پوهېږئ چې د یونان پخواني تمدن څرنګه پیل شو ؟

ایا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته یې د اروپا واکمنان ویل ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د دریم څپرکی موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د بین النهرین د تمدن ځانګړنې زده کوي، د ایران لرغونی تمدن پېژني، د هند لرغوني تمدنونه زده کوي، د چین د پخواني لرغوني مدنیت سره اشنایي پیدا کوي، د یونان تمدن پېژني او د روم د لرغوني تمدن په اړه معلومات پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

د مصر اهرام

د مصر هېواد په **افریقا** کې پروت دی، تاریخ لیکونکي باور لري چې د **نیل سیند** په مصر کې د لومړني بشري مدنیت د پیدایښت مهم عامل و. په پخوانۍ زمانه کې مصري وګړي په لومړي ځل وتوانېدل چې انځوریز لیک منځ ته راوړي، په دې لیک کې هره نښه یو بیان ته ځانګړې شوې وه. **یونانیانو** دا لیک د **هیروغلیف** په نوم یاد کړ چې معنا یې سپېڅلې حکاکي ده. دا لیکونه یې پر ډبرو، لرګیو، پوټکو او اوبدل شویو ټوکرانو لیکل، خو د **پاپیروس** کاغذونه د دې ډول لیکنو لپاره زیات کارول شوي دي.

د مصري ودانیو هنر د لرغوني نړۍ له عجایبو څخه شمېرل کېږي چې مصري اهرامو نه یې ښې بېلګې دي په مصر کې تر ټولو ستر هرم د **کیوپس** په نوم یادېږي. دا حرم د شلو (۲۰) کلونو په ترڅ کې جوړ شوی دی.

په پخوانې مصر کې ډېر تاریخي بحثونه د **فرعونیانو** په اړه دي. مصریانو به خپلو پاچاهانو ته **فرعون** یا **لوی کهول** ویلې. د مصر د مشهورو لرغونو کورنیو نومونه په لاندې جدول کې ولولئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په پخواني مصرکې د لرغوني کورنۍ نه بیا د فرعونیانو تر دریم دوران پورې نولس تنو پاچاهانو واکمني درلوده. مصریانو د خپلو گاوندیانو سره سوداګریزو اړیکو ته پراختیا ورکړې وه. ددغه مطلب ثبوت په مصرکې د افغانستان د لاجوردي ډبرو شتون و، چې درې زره کاله پخوا تر میلاده هلته رسېدلې وې. د مصر وروستي فرعون د **پسماتیک** په نوم یادېده چې د **هخامنشیانو** په وسیله تر میلاده ۵۲۵ کاله وړاندې له منځه ولاړ. د هخامنشیانو واکمني د یونانیانو په وسیله په ۳۳۶ ق م کال کې له منځه ولاړه او مصري یونانیان د رومیانو په وسیله شاته وتمبول شول. او **رومیان** د مسلمانانو له خوا په اومه میلادي پېړۍ کې له ماتې سره مخامخ شول.

شمېره	د کورنۍ نوم	د واکمنۍ دوره
۱	لرغوني کورنۍ	۳۲۰۰ تر ۲۶۶۵ پخوا تر میلاد
۲	د فرعونیانو لومړنۍ کورنۍ	۲۶۶۴ تر ۲۱۵۵ پخوا ترمیلاد
۳	دفرعونیانو د لومړنۍ کورنۍ د واکمنۍ پای	۲۱۵۴ تر ۲۰۵۲ پخوا تر میلاد
۴	د فرعونیانو دوهمه دوره	۲۰۵۲ تر ۱۷۸۶ پخوا تر میلاد
۵	دفرعونیانو دوهمې دورې پای ته رسېدل	۱۷۸۵ تر ۱۵۵۴ پخوا تر میلاد
۶	د فرعونیانو دریم پېر	۱۵۵۴ تر ۱۰۷۵ پخوا تر میلاد

مصری فرعون (توتنخامون)

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د انځوریز لیک په اړه خپل معلومات په ټولگي کې وړاندې کړي. او دوهم گروپ دې د مصریانو د ودانیو د پرمختگ په اړه معلومات ټولگي ته وړاندې کړئ.

پوښتنې:

- د مصري انځوریز لیک په اړه څه پوهېږئ؟ وې لیکئ!
- د مصریانو د معمارۍ په اړه خپل معلومات ولیکئ!
- د مصریانو د سوداگریزو اړیکو په اړه څه پوهېږي؟ ویې لیکئ!

د ټولگي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپل کلي کورکې د مصریانو په اړه کیسې وپوښتي او خپل لاسته راوړي معلومات دې ټولگیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشئ د بين النهرين له پخواني تمدن سره آشنا شئ

د ميخي ليک د بېلګې انځور

د اشور بناپال پاچاه

هغه جغرافيايي حوزه چې د دو و سيندونو (**دجلې او فرات**) ترمنځ پرته ده، د **بين النهرين** په نوم ياديږي. تاريخ ليکونکي په دې باور دي چې د نړۍ ډېر پخوانی مدنيت په بين النهرين کې منځته راغلی دی. د دجلې او فرات سيندونو څنډې د تمدن د منځته راتلو او ودې ډېرې ښې زمينې درلودې. يو شمېر لرغون پوهان په دې باور دي چې د **نوح** (ع) د مهال توپان په همدې بين النهرين کې پېښ شوی دی.
د بين النهرين يو ډېر لرغوني ځای د (**تل حسونا**) په نوم ياديږي. دا لرغوني سيمه پنځه زره کاله پخوا تر ميلاده يو لوی کلی و چې وګړو يې د غلو دانو کرلو سره اشنايي درلوده. هغوی د خلکو د ډېروالي له امله سويلي بين النهرين ته کډوال شول، هلته يې د نوي تمدن زمينه برابره کړه چې د **سومريانو د تمدن** په نوم ياديږي. د همدې تمدن وګړو د لومړي ځل لپاره يو ځانګړي ليک دود رامنځته کړ چې د ميخي ليک په نوم ياديږي.
په بين النهرين کې يو بل مهم تاريخي سياسي مرکز (**اشور**) و. په دې ځای کې ځواکمن پاچاهان منځته راغلل او ډېرې سيمې يې تر خپل واک لاندې راوستلې. لومړني اشوري پاچا **لومړي سارګون** نومېده. نوموړي شاوخوا ۱۹۰۰ کاله پخوا تر ميلاده داور بنار تر خپل واک لاندې کړ. دا سلسله تر او ومې ميلادي پېړۍ پورې د بين النهرين په بېلا بېلو سيمو واکمنه وه. د اشور وروستني پاچا **اشور بناپال** نومېده چې زياتې سيمې يې

(c) ketabton.com: The Digital Library

په خپله واکمنۍ کې شاملې کړې. بناپال د اعلامیانو سره جګړه وکړه او په پای کې یې هغوی ته ماتې ورکړه. او د هغوی د واکمنۍ سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستې.

په بین النهرین کې بل تاریخي ښار **بابل** دی. د بابل واکمنانو د بین النهرین پر ټولو سیمو واکمني درلوده. تاریخ لیکونکو د بابلیانو د واکمنۍ دوران پر درو پړاوونو وېشلی دی.

د لومړي پړاو ډېر مهم امپراتور **هامورابي** نومېده. هامورابي د خپلې واکمنۍ پر مهال خپلو خلکو ته قانون جوړ کړ چې د همورابي قانون په نوم یادېږي. په دې قانون کې د خلکو د ژوند ټولو چارو ته پام شوی و. له مجازاتو نیولې تر کروندګرې او ګرځندويي چارو او مسافرتونو پورې ټول اړخونه یې تر سورې لاندې راوستي وو.

د بابلیانو دوهم پړاو **د کاسیانو** د قام د واکمنۍ مهال دی. کاسیانو د هامورابي واکمني پای ته ورسوله او تر هغه وروسته پنځه سوه کاله پر له پسې د بین النهرین پر سیمه واکمن وو. د بین النهرین لوی ښارونه او نورې سیمې یې هم تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې.

د ایلام ښار او سېدونکو له میلاده تریو ولسمې پېړۍ وړاندې دیوه ځواکمن برید په ترځ کې د کاسیانو واکمني پای ته ورسوله.

د بابل دریمه پړاو هغه مهال پیل شوه چې کلدانیان واک ته ورسېدل. پوځي افسر نبیو لا نصر لومړني کلداني واکمن و چې بابل یې شپږ پیړۍ وړاندې تر میلاده ونیو. ددې لړۍ وروستنی پاچا **د بخت نصر** په نوم یاد شوی چې د **یهودیه** سیمې یې تر خپل واک لاندې کړې. له بخت نصر وروسته **د کلدانیانو** واکمنې د هخامنشیانو په لاس له منځه ولاړه. تر هخامنشیانو وروسته د بین النهرین پر سیمو **ساسانیان** واکمن شو او ساسانیان بیا په اوومه میلادي پیړۍ کې د مسلمانانو په لاس له منځه ولاړل.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په درو برخو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د تل حسونا په اړه، دوهمه ډله دې د اشور په اړه او دریمه ډله دې د بابلیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

- بین النهرین چېرته موقعیت لري؟
- د اور په اړه څه معلومات لرئ وې وایئ.
- د هامورابي قانون په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه د نوح (ع) د توپان په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟

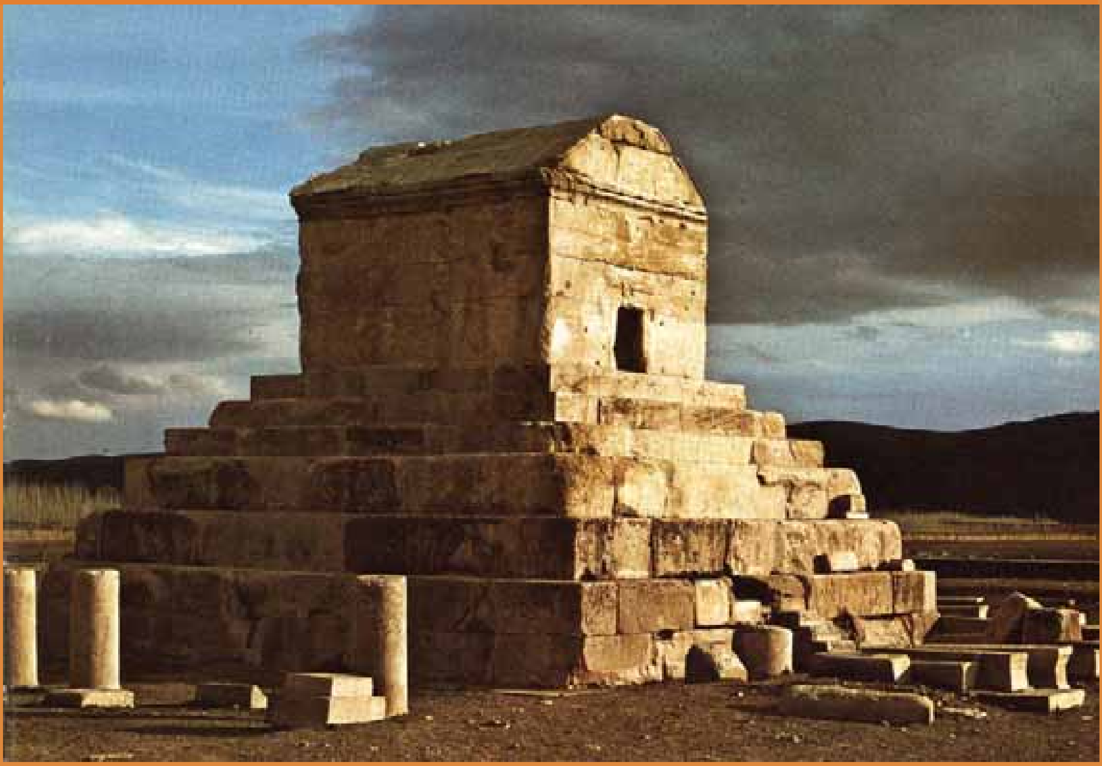

د کوروش مقبره

لکه څنګه چې د کډوالی په برخه کې یادونه وشوه، په بلخ کې د اریایانو شمېر زیات شو او په مهاجرت یې پیل وکړ، یو شمېر د شمالي هند پر لور، یو شمېر یې د اریانانو په دننه کې او ځینو یې لویدیځ پلو ته په کډه کولو پیل وکړ، هغه اریایان چې لویدیځ لور ته کډه شول لومړی ایران، وروسته ترکیې او په پای کې اروپا ته ورسېدل. کوم شمېر چې په ایران کې مېشت شول د اریانا د تمدن د لړۍ پر دوام یې یو بل تمدن د فارس په نوم رامنځ ته کړ چې د هغه په اړه به لاندې ډول بحث کېږي:

سیالک، جیروفت او **شهر سوخته د ایران** نامتو لرغوني سیمې دي. د سیالک وګړو د خپلو ګاونډیو سیمو لکه **د افغانستان د منډیګک** اوسېدونکو او **د هند د موهنجودارو** او **هړپې** د خلکو سره او هم یې په لوېدیځ کې د **دجلې** او **فرات** د سیندونو د شا او خوا اوسېدونکو سره اړیکې درلودې.

د ایران په لوېدیځ کې تر میلاده لس پېړۍ وړاندې د ماد وګړو د پخواني پارس د لومړني دولت زمینه رامنځته کړه. د **هیرودت** په وینا (**دیاکو**) نومي شخص د ماد قبایل تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل. له هغه څخه وروسته درې پاچاهان له دې لړۍ نه واک ته ورسېدل. د مادانو واکمنی د **کوروش** په لاس له میلاده د مخه په ۵۵۳ کال کې راوپرزېده. د **مادانو** د دولت ختمیدل په ایران کې د **هخامنشیانو** د واکمنی پیل و. لوی کوروش له میلاد څخه ۵۵۸ کاله وړاندې د هخامنشیانو د دولت بنسټ کېښود. کوروش د هخامنشیانو د دورې یو ډېر مشهور پاچا و.

(c) ketabton.com: The Digital Library

له کوروش نه وروسته د هغه زوی (**کمبوجه**) واک ته ورسېد. وروسته له هغه د هخامنشیانو اته پاچاهان واکمنی ته ورسېدل. بالاخره د ۲۴۸- ۳۳۵ کال پخوا تر میلاده د هخامنشیانو وروستنی پاچا **دریم داریوش** د مقدوني **سکندر** د یرغل په ترخ کې ماتې وخوړه. او ورسره یو ځای د دې لړۍ واکمني هم پای ته ورسېده.

د سکندر له مړینې وروسته د **سلوکیدیانو** لړۍ واک ته ورسېده، چې د **رومیانو** له لوري راوپرځېده او له هغه وروسته رومیان د ایران پر یوې خوا او **اسکانیان** د ایران پر بلې خوا واکمن وو، چې دوه پېړۍ وړاندې تر میلاده د **ساسانیانو** له لوري له ماتې سره مخ شول.

ساسانیان په ایران کې تر اسلام وړاندې د امپراتوریو وروستنی لړۍ وه. د ساساني کورنۍ بنسټ ایښودونکي **بابکان** یاد شوی دی. ساسانیانو زردشتي مذهب درلود. تر بابک وروسته د هغه زامن شاپور او اردشیر بابکان په دریمه میلادي پېړۍ کې واک ته ورسېدل. اردشیر د خپلې واکمنۍ په دوران کې د سیمې په پراختیا کې ډېرې بریاوې لاس ته راوړې. د هغه ځای ناستي لومړی په خپلو منځونو او بیا د گاوندیو هېوادونو سره په جگړو بوخت وو.

د ساسانیانو یو مشهور پاچا **دویم شاپور** په شپاړس کلنۍ کې واک ته ورسېد. او اویا کاله یې واکمني وکړه دویم شاپور د ساسانیانو تر پیدایښت پخوا د پاچا په حیث منل شوی و. د ساسانیانو وروستنی پاچا **دریم یزدگرد** وچې د ده واکمني د مسلمانانو له خوا په ۶۴۱ میلادي کال کې پای ته ورسېده.

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه او دوهمه ډله دې د ساسانیانو په اړه خپل معلومات په ټولگي کې ووايي.

پوښتنې:

۱- د سیالک د لرغونې سیمې او د گاوندیو سیمو سره یې د اړیکو په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.

۲- د هخامنشیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکي څوک و؟ د هغه په اړه خپل معلومات ولیکئ.

۳- د ایرانیانو د سلسلې وروستني امپراتوران په کوم نوم یادېدل او د هغې لړۍ د وروستني پاچا نوم واخلئ.

له ټولگي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مشرانو نه د حضرت محمد مصطفی (ص) د لیکونو په اړه چې د هغې زمانې پاچاهانو ته یې لیکلي و وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولگي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ

دغه انځور د موهنجودار د ښار پاتي شوي ښيي.

تاریخ لیکونکو د **هند** لرغوني تمدن د **هړپه** او **موهنجودارو** څخه پېل کړی. دري زره کاله پخوا تر میلاده د هند په شمال لوېديځ کې د يوه مدنيت بنسټ کېښودل شو چې په سيمه کې بې ساری ياد شوی دی. د هړپې وګړو د غنمو کرنه زده وه، فلزي وسايل يې جوړول. او د ښارونو رمې او ګلې يې روزلې.

د لرغوني هند بل ښار موهنجودارو، و. دغه ښار هم د **سند** د سيند په څنډه اباد شوی و. ددغو وګړو پاتې شوي اثار په ډاګه کوي چې په سل ګونو زره خلکو په دې ښار کې ژوندکاوه. يو پوړيز او دوه پوړيز کورونه يې جوړول.

د نهرونو او کانالونو سيستم يې د کورونو په جوړولو کې په کار اچاوه خو د اوبو ويالې يې **هغسې** جوړې کړې وې چې صافې او پاکې اوبه له يوه مرکز څخه رابهيدلې. استوګنځايونه، ګدامونه او زېرمتونونه يې لرلې.

د هند تېر شوی لرغونی تاريخ د **ماها بهاراتا** او **رامايانا** پر سرچينو ولاړ دی. دغه تاريخي اسناد ډېر زيات د هغو سيمو نه بحث کوي چې د **هماليا** او **ګنګا** د سيند په سيمو پورې اړه لري. ددې سرچينو په بحثونو کې قبيلوي ژوند، ټولنيز نظام او د غلامانو او مالکانو بحثونه مطرح شوي دي. ددې اسنادو څخه په ډاګه کيږي چې د هند تېر لرغوني تاريخ له دغو سيمو راپيليږي.

اریایان د لرغوني هند په ځمکه لومړني نوي راغلي خلک وو. د دې دورې ډېر زيات معلومات د ويدي سرودونو په منابعو کې شته. دهند ځمکې ته د اريايانو راتلل يو زرو پنځه سوه کاله پخوا تر ميلاده ګټل کيږي. هغوی په سر کې ښاروي ساتل، وروسته له کرنې او ځمکه والي سره اشنا شول. د اريايانو په خواکې نورو وګړو چې **دراويديان** نومېدل هم ژوند کاوه. هغوی د هند ډېر بيوزله خلک وو. د اريايانو له راتګ څخه مخکې هندي ټولنې په ټوليزه توګه څلور ټولنيزې طبقې درلودې. چې د **کشتريه، برهمن، ويسيه** او **شودرا** په نامه يادېدې.

د هندي ټولنې د بودايي قانون بنسټ له ميلاده شپږ پېړۍ دمخه د **ګوتاما (بودا)** په واسطه د هند په شمال کې کېښودل شو. هغه خلکو ته د عبادت، ټولنيزو قربانيو او اخلاقي او اقتصادي مسايلو په اړه لارښوونه کوله. د **موريايي** ځواکمن دولت له تاسيس نه وروسته د بودايي دين د پرمختګ لپاره زياته زمينه برابره شوه.

د موريانې امپراتورۍ بنسټ اېښودونکی **چندرا ګوپتا** له ميلاده ۳۲۲ کاله وړاندې د ناندا د کورنۍ څخه واک ترلاسه کړ. د **ګوپتانيانو** نوميالی امپراتور د **اشوکا**[۴] په نوم يادېده چې د بودايي دين پيرو و. ده د بودايي دين په پراختيا کې ډېر زيار ويست.

دګوپتانيانو امپراتورۍ په لومړۍ ميلادي پېړۍ کې دکوشانيانو تريرغلونو لاندې راغله او مخ په زوال شوه. وروسته له هغه دګوپتانيانو سيمه ييزو واکمنيو خپل حاکميت ته په بېلا بېلو سيمو کې دوام ورکړ. تر هغه پورې چې په ۵۰۰ ميلادي کال کې هندي قومونو له شمال لوېديځ نه يرغل راوړ او د ګوپتانيانو ټول سيمه ييز حکومتونه يې راوپرزول او بله لړۍ د (**هارشا**) په نوم واکمنۍ ته ورسېده. په هندکې شاوخوا تر ۶۰۰ ميلادي کال پورې درې دولتونو واکمني درلوده. چې له هغې ډلې څخه يو هم **راجپوتان** و چې د هند په شمال کې يې واک چلېده. هند د دې لړۍ د واکمنۍ په دوران کې د مسلمانانو د پرله پسې يرغلونو لاندې راغی. د هغوی يرغلونو تر هغه پورې دوام وکړ، چې په لسمې ميلادي پېړۍ کې د **غزنويانو** او **غوريانو** تر مشرتابه لاندې خپلواک اسلامي دولتونه پر هند واکمن شول.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هند د پخواني لرغوني مدنيت په اړه او دوهمه ډله دې د موريايانو په اړه لازم معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. کومې لرغونې سيمې د هند د لومړنيو مدنيتونو استازيتوب کوي، معرفي يې کړئ؟

۲. په لرغوني هند کې څو ټولنيزې طبقې موجودې وې؟ نومونه يې واخلئ.

۳. دګوپتانيانو مشهور امپراتور چې بودايي دين ته يې عقيده لرله څه نوميده؟ په لنډډول په موضوع باندې رڼا واچوئ.

د ټولګي نه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د هند او د هند د تاريخ په اړه د شاو خوا پوهانو او مشرانو نه پوښتنه وکړي او راټول شوي معلومات دې په لنډه توګه خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيا د چين د لرغوني مدنيت نه خبر ياست؟

تر تاريخ وړاندې دورې د چيني مجسمو انځور

د شلمې پېړۍ تر پيله پورې د **چين** د پخوانيو انسانانو د ژوندانه په اړه څېړنې نه وې پيل شوې. د چين وګړو باور درلود چې که څوک په تاريخي او لرغونو سيمو کې د سپړنو کار وکړي، هغه به په هغې ناروغۍ اخته شي چې له امله يې دا پخواني کسان مړه شوي، نو ځکه يې د څېړنو او سپړنو چارو ته اجازه نه ورکوله. د شلمې پېړۍ په سر کې په چين کې د ځينو لرغونو سيمو سروې پيل شوه چې په پايله کې د تاريخي او له تاريخه وړاندې دورو ډېر اثار په لاس راغلل.

د **جاوکوتيان** په سمځو کې د چيني انسانانو نمونې په لاس راغلي دي. دغه لرغوني سيمې د **پکن** ښار ته څېرمه پرتې دي. د لرغون پوهانو په باور چيني انسانانو شاوخوا پنځه ويشت زره کاله پخوا د همدې پکن په سيمو کې ژوند کاوه.

د چين په نورو لرغونو سيمو کې د **يانګ شاي** په نامه د انساني کلتور بېلګې کشف شوې چې د هغه تاريخ له ميلاده څلور زره کاله پخوا ته رسيږي.

د چين د خلکو لومړنۍ امپراتورۍ د **شانګانو** په نامه ياده شوې چې دې لړۍ له ميلاده اولس پېړۍ

وړاندې بیا تر لسمې پېړۍ پورې د چین پر لوی هیواد واکمني درلوده. په چین کې د ستورو د پېژندګلوۍ لومړنۍ نښې د شانګانو په دورې پورې اړه لري. سربېره پر دې یې د شپو او ورځو، د میاشتو د وېش سیستم هم کارولي دي.

د چین د تاریخ یوه بله پخوانۍ مهمه کورنۍ د **چو**کورنۍ وه. له دولسمې پیړۍ څخه وروسته د شانګانو دولت مخ په ړنګېدو شو. او د چو کورنۍ د پیدایښت زمینه برابره شوه. د چو قبیلې مشر د (**اووانګ**) په نوم تر میلاد وړاندې لسمې پیړۍ کې د شانګانو دولت ته ماتې ورکړه.

د چو کورنۍ د امپراتورۍ په پراختیا کې ډېر زیار وویست. د خپلې شاوخوا سیمه ییزو حکومتونو ډېرې سیمې یې ونیولې تر اومې پیړۍ پخوا تر میلاده د هغوی واکمنۍ دوام درلود. د چو کورنۍ په وروستني دوران کې د هغوی تر واکمنۍ لاندې ځمکو کې تر یو زر زیات سیمه ییز حکومتونه جوړ شول چې په خپلو کې به هر وخت سره جنګېدل. په دې ترتیب د چو کورنۍ اولادونو د میلاد دمخه تر دوهمې پېړۍ پورې د چین په بېلا بېلو سیمو کې واکمني درلوده. د چو کورنۍ د واکمنۍ څخه وروسته د **تسه این** کورنۍ ته د واکمنۍ زمینه برابره شوه. هغوی د میلاده وړاندې د ۲۴۶ تر ۲۰۷ پورې د چو د امپراتورۍ په زباتو سیمو واکمني ترلاسه کړه.

د (**هوان یي**) په نامه ددې لړۍ لومړني پاچا واک ترلاسه کړ. او نوي قوانین یې خپاره کړل. **هغه** چین په شپږ دېرش ولایتونو ووېشه. پخواني القاب یې له منځه یوړل. چیني ټولنه یې پر دوو برخو وویشله چې د **خواصو** او **عوامو** د طبقو په نامه یادېدلې. د پخوانیو او وروستیو **هانانو**کورنۍ د **تسه این** پر پاتې شوې امپراتورۍ تر ۲۲۰ میلادي کال پورې واکمني وکړه چې د چین په تاریخ کې د منځنیو پېړیو د دورې پیل پېژندل شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په چین کې د ډېر پخواني انسان په اړه معلومات ورکړي او دوهمه ډله دې د چین د پخواني تاریخ د درې مهمو کورنیو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. ولې په چین کې لرغوني ځېرنې وروسته پیل شوې؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.
۲. د چین تر ټولو پخوانیو انسانانو چیرې ژوند کاوه؟
۳. د چین په پخواني تاریخ کې درې مهمې کورنۍ په لنډه توګه معرفي کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د چین او چیني توکو په اړه د خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهېږئ چې پخوانی یونانی تمدن څنګه پیل شو ؟

د لرغوني يونان يوه آبده

يوناني تاريخ ليکونکي توسيديدس چې څلور پېړۍ پخوا تر ميلاده يې ژوند کاوه باور درلود چې د پخوانيو کليو او ښارونو پاتې شونې د هغو مخکنيو قومونو چې پخوا يې ژوند کاوه، د کارونو زېرنده دي، چې د خلکو ډېرې فولکلوريکې کيسې داستانونه او بحثونه په هغو پورې اړه لري. په نولسمې پېړۍ کې څېړنې او تحقيقات د پخوانيو يوناني خلکو او د مديترانې د څنډو د وګړو په اړه د داستانونو او څېړنو له مخې پيل شوي دي.

د (ميسني) دوران د يوناني تمدن او پخواني کرت ځلانده تاريخ دی. دغه تمدن پخوا تر ميلاده په شپاړسمې پيړۍ کې پيل شو او تر لسمې پېړۍ پورې يې دوام درلود. دغه تمدن د اخه يي تبر پورې اړه درلوده چې د (پليپونيز) وګړو سره ونښتل او ډېرې سيمې يې ونيولې. هغوی بزګران وو. غنم، اوربشې او جوار يې کرل او د برونزو د وسايلو نه يې ګټه اخيستله. د ښارونو د دفاع لپاره به يې جګ دېوالونه جوړول. دا دوران له ميلاده دمخه په لسمې پيړۍ کې د (دوريانو) د يرغل په پايله کې پای ته ورسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوریان لس پېړۍ پخوا تر میلاده پر لرغوني یونان هم واکمن شول. ځینې مؤرخین دغه دوره د اوسپنې د دورې پیل هم بولي. سره له دې چې دوریانو دکلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کیسې چې د (**الیاد او اديسه**) په نوم یادیږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. ړوند یوناني شاعر (**هومر**) دا حماسي داستانونه تنظیم کړي وو. دغو داستانونو له دولسمې نه تر اتمې پیړۍ پخوا تر میلاده زیاتې پېښې بیان کړي دي. د دوریانو د واکمنۍ سره جوخت په یونان کې د **اسپارتانو** د دولت بنسټ کېښودل شو. د لرغوني یونان د تمدن یوه ښکاره ځانګړتیا د ډېرو خدای ګوټو شتون و. چې د یوناني کیسو له لارې یې شهرت موندلی و.

په یونان کې د پراختیا غوښتني خوځښتونه له میلاد دمخه له شپږمې او پنځمې پیړۍ سره مصادف و. د **هلني** مهاجرینو د مهم مرکز بنسټ د شپږمې پیړۍ په اوله نیمایي کې د تورې سمندرګي په شمال کې کېښودل شو.

د پنځمې میلادي پېړۍ په وروستیو کې د **پارسیانو** او **یونانیانو** ترمنځ یو په بل پسې جګړې ونښتې. دغو جګړو تر ډېرې مودې دوام درلود. تر هغې پورې چې **مقدوني سکندر** له (۳۳۶ تر ۳۲۳ پخوا تر میلاده) پر **هخامنشیانو** بری ومونده او لویه امپراتوري یې منځته راوړه. وروسته له سکندر یوناني امپراتورۍ تجزیه شوه.

د یوناني امپراتورۍ د تجزیې پر مهال د رومي امپراتورۍ غوړېدو او پراختیا ته زمینه برابره شوه چې تفصیل به یې د روم مدنیت تر سرلیک لاندې ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د توسیدیدس د نظریاتو په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د هومر په اړه خپل معلومات بیان کړي.

پوښتنې:

۱- توسیدیدس څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲- میسینیانو څه ډول تمدن درلود؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳- د دوریانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

د ټولګي نه دباندې فعالیت:

هر یو زده کوونکی دې د سکندر د امپراتورۍ نقشه د خپلو معلوماتو پر بنسټ په خپلې کتابچې کې انځور او په ټولګي کې دې نورو ته وښايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آيا اوريدلي مو دي چي دپخواني روم امپراتورانو ته يې داروپا حکمرو آيان ويل؟

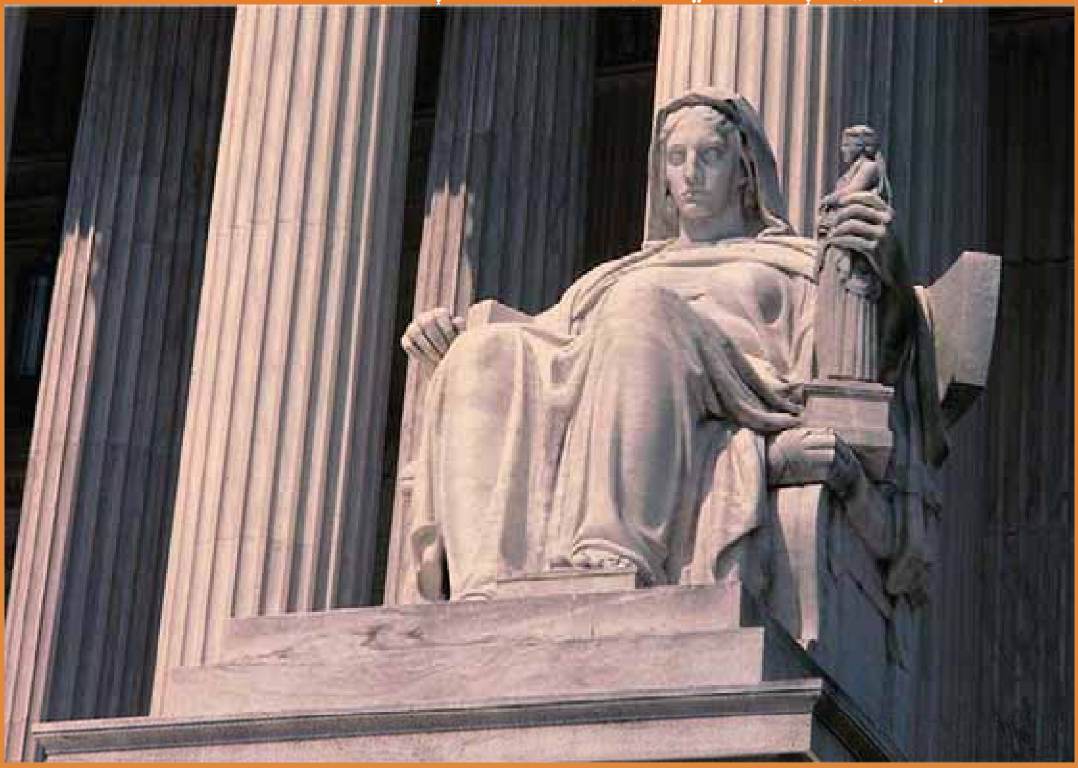

د لرغوني روم يوه مجسمه

په تېر درس کې مو ولوستل چې د يوناني امپراتورۍ تر پرزېدلو وروسته د روم امپراتورۍ د پراختيا لپاره زمينه برابره شوه.

لس پېړۍ وړاندې تر ميلاده د **روم** د شا او خوا يو شمېر مېشت قومونه سره يو شول چې د **لاتينيانو** په نوم يې شهرت وموند. دغو وګړو په وروستيو کې د **اتروسکايانو** سره يوځای شاهي نظام رامنځته کړ چې له ميلاده وړاندې تر ۵۰۹ کاله پورې يې دوام وکړ. همدې قومونو ۲۶۵ کاله پخوا تر ميلاد په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښود، چې د واک درې څانګې يې درلودې:

۱- مشرانو مجلس.
۲- سنتوري يا سل کسيزه شورا.
۳- قبايلي جرګه.

روميانو تر ميلاد ۱۴۹ کاله پخوا يو ځل بيا د **يونان** پر مرکزي سيمو يرغل وکړ او د يونان **مقدوني** ښارونه يې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوست او د خپلې امپراتورۍ د پراختيا لپاره له ميلاده ۱۳۳ کاله وړاندې د يونان له کرښو تېر شول او اوسنۍ ترکيه يې ونيوله. روميانو د لوېديځ پر لور هم پرمختګ درلود. په همغه کال يې **هسپانيا** هم په خپلې واکمنۍ کې شامله کړه. وروسته له هغه رومي امپراتوران د ځواک لوړو پوړيو ته ورسېدل.

نږدې دوه سوه کاله کې د روم د امپراتورۍ په سياسي او ټولنيز وضعيت کې ډېرې پېښې وشوې، بېلا بېل امپراتوران يو په بل پسې واک ته ورسېدل، چې د تر ټولو مشهورو امپراتورانو نومونه په جدول کې لوستلای شئ:

(c) ketabton.com: The Digital Library

	د واکمنۍ کلونه	د هغې دورې ځانګړتیاوې
سناتور سولا	له ۷۹ نه تر ۸۸ پخوا تر میلاده	جنګي دیکتاتور او امپراتور و، چې یو شمېر پاتریسانان یې ووژل.
درې کسیزه حکومت (سزار، پمپی او تراسوس)	له ۴۹ نه تر ۶۰ پخوا تر میلاده	د خبرو اترو په پایله کې دغې درې کسیزې ډلې ګډ حکومت جوړ کړ. چې د (تریوم ویرات) په نوم یادېده په دې موده کې سزار یوه مشهوره نجلۍ د کلوپاترا په نامه د مصر پر تخت کېښنوله.
دوهم درې کسیزه حکومت (مارک، انتوان او اکتایوس)	له ۴۳ پخوا تر میلاده تر ۲۷ پخوا تر میلاده	دغو درې واړو د سزار تر وژلو وروسته د دوو تنو پاتریسانو په وسیله واک په لاس کې ونیو.
مقدس امپراتور یا اکتایوس	له ۲۷ پخوا تر میلاده تر ۱۴ میلادي کاله پورې	د روم څواکمن امپراتور شمېرل کېده. د هغه په زمانه کې د ایتالیا شاهي نوم په امپراتورۍ بدل شو. هغه ته یې د اګوست سزار لقب هم ورکړی و.
ژولن امپراتوران (تیبریوس، کالي کولا، کلودیوس او نرن حکومت)	له ۱۴ میلادي نه تر ۹۴ میلادي کاله پورې	دغه څلور واړه واکمنان د ژول سزار د کورنۍ څخه وو. چې د روم د امپراتورۍ په پراختیا کې یې لوی لاس درلود.
نیکوکاره امپراتوران (نروا، تراژن، هادریان، مارکوس او رولیوس)	د ۹۶ میلادي کال نه تر ۱۳۸ میلادي کاله پورې	د روم امپراتوران په دې موده کې د خپلې واکمنۍ لوړ پړاو ته رسېدلي وو.

د روم وروستني امپراتور **مارکوس** او **رلوس** و. چې له ۱۶۱ تر ۱۸۰ میلادي کال پورې د روم پښپړ واکمن و. وروسته د **کامودیوس** په نوم یو تن واک ته ورسید. کامودیوس فاسد او ناپوه سړی و. دده د واکمنۍ په دوران کې د روم د امپراتورۍ د راپرزېدلو زمینه برابره شوه.

له ۲۳۵ میلادي کال نه تر ۲۸۴ میلادي کاله پورې شل تنه رومي شاهان واک ته ورسېدل. ترڅو چې د روم امپراتوري په ۳۹۵ میلادي کال کې پر دوو برخو ووېشل شوه چې د ختیځ او لوېدیځ روم په نامه یاد شوې. چې په نورو بحثونو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د لومړني جمهوریت په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د روم د وروستني امپراتور په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

۱. لومړنی رومي جمهوریت د کومو واکمنو مراجعو په وسیله اداره کېده؟ نوم یې واخلئ.
۲. رومیانو مقدونیه په کوم کال کې ونیوله؟
۳. د روم وروستنی واکمن امپراتور څوک و؟ خپل معلومات د هغه په اړه ولیکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو پر بنسټ د روم د امپراتورۍ نقشه په خپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې نورو ته وښيي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د اسلام تاریخ

- ایا پوهیږئ چې د اسلام مبارک دین د مخه د عربستان وضع څنګه وه؟
- د لوی څښتن د استازي حضرت محمد مصطفي (ص) له ژوند سره زیات اشنا شئ.
- ایا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او سوبو په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پېښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی کرم الله وجهه د خلافت دوران څرنګه تېر شو ؟
- ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ ؟
- ایا پوهیږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولېږدول شو ؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي له اسلامه د مخه د عربو په ژوند او حالاتو باندې پوهیږي؛ د اسلام د ستر نبي حضرت محمد مصطفی (ص) ژوند لیک لولي او زده کوي یې؛ همدارنګه د اسلام د مبارک دین د پیل د کلونو پر مهال له ټولنیزو سمونونو او غزاګانو سره اشنایي پیدا کوي؛ د راشدینو خلفاوو له دوران سره اشنا کیږي؛ د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د دوران له پېښو خبرېږي؛ د اسلام د دویم خلیفه حضرت عمر فاروق (رض) د زمانې پېښې او جریانات زده کوي؛ د حضرت عثمان (رض) د مهال له پېښو سره اشنا کیږي؛ سربېره پر دې د حضرت علی کرم الله وجهه د زمانې له پېښو خبرېږي.
همدا راز اموي کورنۍ ته د واک د لېږد له څرنګوالي او د هغې دورې د مهمو خلفاوو په اړه معلومات ترلاسه کوي او د امویانو پر ضد د وګړنیزو پاڅونونو او د هغوی له راپرځېدو سره اشنا کېږي. سربېره پردې د عباسیانو د دورې د مشهورو خلفاوو له پرمختیا او ځوړتیا سره اشنایي پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهېږئ چې د عربستان اوضاع د اسلام له مبارک دین څخه وړاندې څرنګه وه؟

د اسلام مبارک دین څخه وړاندې د اعرابو د مذهبي دودونو یو انځور

د اسلام د مبارک دین له راڅرګندیدو دمخه د **عربستان** وګړو او د نړۍ د ډېرو هېوادونو وګړو پر شرک او خرافاتو عقیده درلوده. تر اسلام وړاندې به په عربستان کې هرې قبیلې ځانته بت جوړاوه او د هغه عبادت به یې کاوه. او العیاذ بالله هغه به یې خپل خدای ګاڼه. په خپلو عقیدو کې به یې موهوماتو او جادو ته ډېر ارزښت ورکاوه. په ټولیز ډول یې د بې باورۍ او بې عدالتۍ په حالت او د جهل او ناپوهۍ په چاپېریال کې ژوندکاوه.

پر یو بل یې اعتماد او باور نه درلود. له خپلو مربانو سره یې غیر انساني چلند درلود. ښځې یې له هر ډول انساني او بشري حقونو بې برخې کړې وې. یوشمېر کورنیو به نوې زېږېدلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې.

د شتمنو او بډایو کسانو ترمنځ اخلاقي فساد دود و. جواري (قمار) او شراب څښل د اشرافو د زامنو ورځنۍ عادت شوي و. دوی د مال او شتو د لاس ته راوړلو لپاره هر ډول غیرانساني او غیراخلاقي عمل ترسره کاوه. قوانین یوازې او یوازې د زورواکو د حقونو د دفاع لپاره کارېدل. زورورو به قوانین رامنځ ته

کول او هغه به یې د مظلومو او بېوزلو خلکو پر ضد کارول.
د قبایلو د مشرانو ترمنځ لاسلیک شوي تړونونه د هغې زمانې دودیز قوانین و. د قبایلو غړي مصؤن او خوندي و، او د لاسلیک شویو تړونونو پر بنسټ یې خپل حقونه ترلاسه کول. د قبایلو د غړو ترمنځ درنښت او ارزښت هم د تړونونو پر بنسټ و. هغو کسانو چې د قبیلې غړیتوب یې نه درلود له ټولو حقونو او امتیازاتو بې برخي و. ددې ډول خلکو پر مالونو او حقونو باندې تېري جایز ګڼل کېده.
ددغو ټولو اخلاقي، ټولنیزو انحرافاتو، ناپوهیو، ظلمونو او نابرابریو د له منځه وړلو لپاره د اسلام مبارک دین د لوی ښتن (ج) له لوري د **نبي کریم حضرت محمد مصطفی (ص)** په واسطه د ځمکې د مخ ټولو انسانانو لپاره نازل شو. حضرت محمد (ص) خلک د لوی ښتن د وحدانیت د منلو په لور راوبلل. شرک او په خپل لاس د جوړو شو و بتانو عبادت یې منع کړ او د مسلمانانو ترمنځ یې ټولنیز باور، عدالت، برابري او ورورولي منځته راوړه.
د نجونو ژوندي ښخول او د هغوی پر انساني او ټولنیزو حقونو باندې تېري یې منع کړ. له مړیانو سره کړو وړو ته یې د هغوی په ګټه بدلون ورکړ. په عمومي توګه ویلای شو چې د اسلام مبارک دین یو الهي بشپړ دین دی، چې د لوی ښتن له لوري د ځمکې د مخ د ټولو انسانانو د اصلاح او روښانولو لپاره له حضرت محمد مصطفي (ص) لخوا ابلاغ شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:
زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې په عربستان کې د جهالت او ناپوهۍ د دوران په اړه بحث وکړي او دویمه ډله دې هغه تغیرات او سمونونه شرح کړي چې د اسلام د مبارک دین له خرګندیدو وروسته منځته راغلل.

پوښتنې:
- په عربستان کې له اسلامه وړاندې هرې قبیلې ځانته ..... جوړاوه او د هغه عبادت به یې کاوه.
- د اسلام مبارک دین خلک .... ته رابلل.
- اسلام د الله پاک یو بشپړ .... دی.

له ټولګي څخه بهر کړنې:
زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه وپوښتي چې د اسلام مبارک دین تر نازلیدو راوروسته د انسانانو په ژوندکې کوم بدلونونه راغلي دي. تر لاسه شوي معلومات دې ټولګیوالو ته و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام د ستر پیغمبر حضرت محمد (ص) له مبارک ژوند سره بنه آشنا شئ (له ۵۷۱ نه تر ۶۳۴ زیږیز (میلادي) کال پورې)

په مدینې منورې کې د نبوي جومات یو انځور

د بشري ټولنې ستر لارښود **حضرت محمد مصطفیٰ** (ص) د **عبدالله** زوی د **عبدالمطلب** لمسی و. په **۵۷۱** زکال کې یې نړۍ په خپل ولادت سره منوره کړه. د ده مبارکه مور بي بي **امنه** او رضاعي مور یې بي بي **حلیمه** (رض) نومېده.

د حضرت نبي کریم (ص) پلار ده له تولد څخه دمخه وفات شوی دی، په شپږ کلنۍ کې یې مور وفات شوه او په اته کلنۍ کې یې نیکه هم له لاسه ورکړ. له دې وروسته ده پالنه د ده تره ابوطالب په غاړه شوه.

حضرت نبي کریم (ص) په پنځه ویشت کلنۍ کې له **بي بي خدیجې** (رض) سره، چې یوه پتمنه او عزتمنه میرمن وه، واده وکړ. په اسلامي نړۍ کې دا لومړنۍ میرمن وه چې ایمان یې راوړ او د اسلام په مبارک دین مشرفه شوه.

د حضرت رسول اکرم (ص) د کابو ټولو اولادونو مور همدا بي بي خدیجه (رض) وه. یوازې **حضرت ابراهیم** د نبي کریم (ص) هغه زوی و چې مور یې **بي بي ماریه قبطیه** (رض) نومېده.

د حضرت محمد مصطفي (ص) په ژوندکې په پیغمبرۍ باندې تر بعثت دمخه ډېرې مهمې پېښې وشوې چې له امله یې د هغه حضرت محمد (ص) لوړ شخصیت د مکې او عربو خلکو په منځ کې غوره او لوړ شو.

د حضرت نبي کریم (ص) ربښتینولي او امین توب د دوی په شریفانه ژوندکې ددې لامل وگرځید چې حضرت بي بي خدیجه (رض) یې د خپلو سوداگریزو چارو د سمون لپاره غوره کړي. په مکې کې د کعبې

شريفې په دېوال کې د **حجرالاسود** د ډبرې بېرته ايښودل او ځای په ځای کول هغه بله پېښه ده چې حضرت رسول کريم (ص) ته يې ديوه ډېر مدبر شخصيت په توګه شهرت ورکړ.

د حجرالاسود د ډبرې د بيا ځای په ځای کولو په اړوند د عربو دوه قومونه يو لويې شخړې ته سره نږدې شوي و. خو حضرت رسول اکرم (ص) په خپلې ځانګړې پوهې او خاص تدبير سره دغه لانجه حل کړه. د حجرالاسود ډبره يې په يوه ستر څادر کې کېښوده او د ښکېلو قومونو مشرانو ته يې لارښوونه وکړه چې هغه له څلورو خواو و (پيڅکو) څخه ونيسي او له ځايه يې اوچته کړي بيا په خپله حضرت نبي کريم (ص) دغه مبارکه ډبره له څادر څخه را واخيسته او د دېوال په ټاکلي ځای کې يې کېښوده چې په دې توګه د دوو لويو قومونو ترمنځ د لويې لانجې مخنيوی وشو.

د حضرت محمد مصطفی (ص) سپېڅلې شجره

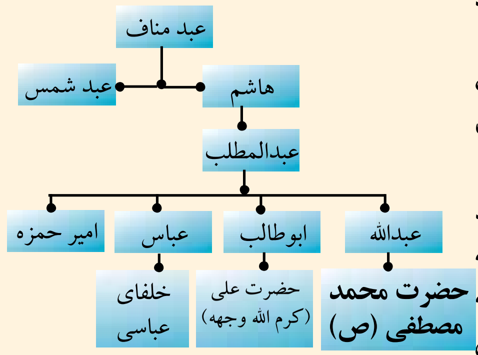

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) څلويښت کلن و چې په نبوت مبعوث شو دغه ستر امانت د لوی څښتن له لوري د **حضرت جبرائيل امين** (ع) په وسيله دوی ته ورسول شو.

حضرت محمد مصطفي (ص) د اسلام مبارک دين ته د بلنې په لومړيو کلونو کې زياتې ستونزې وګاللې. خو له دې ټولو سره سره يې پر ته له ځنډه د اسلام مبارک دين په خپربدو کې پر له پسې زيار ويست. د نارينه وو له ډلې څخه **حضرت ابو بکر صديق** (رض) او د ځوانانو له ډلې **حضرت علي کرم الله وجهه** لومړني اشخاص و و چې د اسلام په مبارک دين مشرف شول.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۲۱- ۶۲۲ ز کال کې له مکې معظمې څخه مدينې منورې ته هجرت وکړ چې بيا همدغه هجرت د اسلامي نړۍ د تاريخ پيل وګرځېده.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۳ کلنۍ کې هغه مهال چې له **حجة الوداع** څخه راستون شو له لږې مودې وروسته يې له دې فاني نړۍ رحلت وکړ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت محمد (ص) د شجرې او کورنۍ په اړه او دويمه ډله دې د اسلامي نړۍ د لومړنيو مسلمانانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

- حضرت جبرائيل (ع) د خدای (ج) له لوري حضرت محمد (ص) ته څه پيغام راوړ؟
- حضرت محمد (ص) څو کلن و چې په پيغمبرۍ مبعوث شو؟
- د حضرت محمد (ص) د شجرې په اړه څه معلومات لرئ ويې ليکئ؟

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپلې سيمې له ملا امام څخه د حضرت محمد (ص) د ژوند او اخلاقي ښېګڼو په اړه معلومات تر لاسه کړي او خپلو ټولګيوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د اسلام د صدر د غزاگانو او فتوحاتو په اړه معلومات لرئ؟

د غزاگانو یو رسم شوی انځور

د لوی څښتن د حکم او د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) د پرله پسې بلنې له امله د مکې معظمې او مدینې منورې ډېر شمېر وګړي د اسلام په مبارک دین مشرف شول د اسلام مبارک دین له یوې ورځې څخه بلې ته پیاوړی کېده.
مشرکینو هڅه کوله چې د اسلام د دین د پرمختګ مخنیوی وکړي. ډول ډول خنډونه یې رامنځته کول. له مسلمانانو سره یې اړیکې پرې کړې. د مسلمینو کورونه یې محاصره کړل او هم به یې مسلمانان په یوازې او ډله ییزه توګه ځورول. ددغه ډول بندیزونو او ګواښونو سره سره بیا هم خلکو له یوې ورځې نه بلې ته اسلام ته مخه کوله. مسلمانان دومره زبات شول چې نور یې د ځانه دفاع کولای شوای او هم یې دا توان وموند چې د مشرکینو د تېرې د مخنیوي په منظور د غزاګانو ډګر ته ودانګي. یو شمېر غزاګانې پېښې شوې چې په لنډه توګه یې د څو یادونه کوو.

د بدر غزوه:
د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ لومړنۍ غزا د بدر په نامه یاده شوې ده. دا غزا د هجرت په دویم کال مدینې ته نږدې د بدر په سیمې کې پېښه شوه چې مسلمانان پر مشرکینو بریالي شول. دا د جګړې په ډګر کې د مسلمانانو په ګټه لومړنۍ سوبه او فتح شمېرل کېږي. که څه هم په دې جګړې کې د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنه او د مشرکینو شمېر کابو ۱۰۰۰ تنو ته رسېده او یوه نابرابره جګړه وه، خو د لوی څښتن (ج) په مرسته مسلمانان بریالي شول.

د احد غزا:
د احد غزا د مسلمانانو یوه مشهوره غزا ده. دغه غزا په دریم هجري کال کې پېښه شوې، چې له امله یې د مکې مشرکینو ته ډېره مرګ ژوبله اوښتې وه. بله غزا چې د حضرت محمد رسول الله (ص) په ژوندکې پېښه شوې ده د

خندق په نامه یادېږي. په دې غزا کې مشرکینو په یرغلونو پیل وکړ. خو هېڅ ډول بریالیتوب یې ترلاسه نه کړ. دغه غزا په اووم هجري کال کې واقع شوه.
د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ یوه بله مهمه غزا د **موته غزا** وه چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. په دې غزا کې حضرت **خالد بن ولید** (رض) ډېر ارزښتمن رول ولوباوه.

د مکې معظمې فتح:

د مسلمانانو یوه ډېره ستره بریا همدا د **مکې معظمې فتح** وه، چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. له شک پرته مسلمانان پر مشرکینو برلاسي و. ځکه نو مشرکینو د ډار احساس کاوه. په دې وخت کې **حضرت محمد مصطفیٰ** (ص) وویل: هرڅوک چې په کور کې وي او ور یې تړلی وي په امان کې دی. هرڅوک چې **مسجد الحرام** ته پناه یوسي په امان کې به وي او هرچا چې د **ابوسفیان** (رض) کور ته پناه یوړه په امان کې به پاتې شي. په دې ډول مسلمانان بې له کوم جنګ څخه د مکې معظمې سیمې ته وردننه شول او لویه سوبه یې په نصیب شوه.

د حُنین غزا:

دا غزا د مسلمانانو له ډېرو سترو غزاګانو څخه ګڼل کېږي. په دې غزا کې د مسلمانانو له لوري دولس زره تنو ګډون کړی و، په داسې حال کې چې د مشرکانو شمېره څو چنده ډېره وه. د لوی څښتن (ج) د مرستې په برکت مشرکین په دې غزا کې هم له سختې ماتې سره مخامخ او مسلمانان بریالي شول.
د **حجة الوداع** پر مهال حضرت محمد مصطفیٰ(ص) مسلمانانو ته د حج شرایط او مراسم ورزده کړل او د جاهلیت د زمانې ټول کړه وړه او ترونونه یې لغو او منع اعلان کړل. د مسلمانانو د یوشمېر غزاګانو او بریالیتوبونو له امله د مسلمانانو په ټولنیز او سیاسي ژوند کې مناسب او وړ شرایط منځته راغله.
د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه د مخه د اسلام د مبارک دین نفوذ د مکې، مدینې او د عربي ټولنې په سیمو او ښارونو کې خپور شو. او د **جزیرة العرب** یو والي یې رامنځته کړ. دغو بریالیتوبونو د نړۍ په کچه د یوه پیاوړي او ځواکمن اسلامي حکومت د رامنځته کېدلو بنسټ کېښود، چې په راتلونکو لوستونو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د مسلمانانو پر وړاندې د مشرکینو د ناوړه کړو وړو په اړه معلومات وړاندې کړي او دویمه ډله دې د مسلمانانو د غزاګانو په باره کې خپل معلومات ووایي.

پوښتنې:

۱- تاسو وواياست چې د اسلام مبارک دین د خپرېدلو په پیل کې د کفارو او مشرکینو کړه وړه د مسلمانانو په وړاندې څنګه وو؟
۲- د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ لومړنۍ غزا.........نومېده.
۳- د مشرکینو په وړاندې د مسلمانانو د څو غزاګانو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلې سیمې د جوماتونو له ملا امامه څخه د غزاګانو په اړه پوښتنې وکړي او بیا دې خپل دغه معلومات په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهېږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟

د ثور سموڅه

هغه ځای چې حضرت محمد(ص) او حضرت ابوبکرصدیق (رض) د مشرکینو څخه پناه وروړې وه.

د **حضرت ابوبکر صدیق** (رض) نوم عبدالله و. حضرت رسول اکرم (ص) هغه ته د **صدیق** لقب غوره کړ. د جاهلت په دورې کې یې نوم **عبدالکعبه** و. له **عام الفیل** نه دوه کاله وروسته په **مکه** کې نړۍ ته راغی. د ده شجره په شپږم نیکه کې حضرت نبي کریم (ص) ته رسېږي. د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه وروسته دکډوالو او کوربنو (**مهاجرو او انصارو**) د یوې پراخې او عامې غونډې له لارې د اسلامي خلافت مقام د لومړني خلیفه په توګه غوره شو. دی د **راشدینو خلفاوو** له ډلې څخه لومړنی خلیفه و چې له یو ولسم نه تر دیارلسم هجري کاله پورې د خلیفه په توګه د مسلمانانو په چوپړ کې و. حضرت ابوبکر صدیق (رض) له غوره کېدو وروسته په خپلې لومړنی وینا کې چې د مسلمانانو غونډې ته یې وکړه وویل: ((اې خلکو! تاسو چې زه د خلیفه په توګه غوره کړم. زه له تاسو نه څه ځانګړې لوړتیا نلرم. که ما ښه کارونه کول له ما سره ملتیا وکړئ او که بد کارونه مې کول منع مې کړئ. ستاسو ځواکمن زما په وړاندې ضعیف او ستاسو ضعیف ماته پیاوړی دی. په هر قوم کې چې ناوړه کارونه دود شي په بلاګانو اخته کېږي.))

حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خپل امارت په دوه کلنې دورې کې د ځینو قامونو د **ارتداد** مخه ونیوله. په دې مهال کې ځینو مرتدینو د نبوت دعوا وکړه. چې له دې ډلې کولای شو د **مسیلمه کذاب** نوم واخلو.

کذاب مسیلمه د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له خوا ووژل شو. او دده منونکي بېرته د اسلام مبارک

(c) ketabton.com: The Digital Library

دین ته راوگرځېدل.
حضرت ابوبکر صدیق (رض) مرتدانو ته په دې ټکو کې پیام واستاوه:((د بښونکي او مهربان لوی ښتن په نامه!

د لوی ښتن او د هغه د ستر استازي د خلیفه له لوري د ابوبکر پیغام هر چا ته خاص دي، که عام مسلمین دي، که مرتدین. درود دې وي پر هغه چا چې د هدایت په لاره روان دی او له هدایته وروسته یې تیارې او رندو لارو ته مخه نه ده کړې. زه واحد ښتن تعالی (ج) ستایم. او وایم چې له هغه نه پرته بل خدای نشته او حضرت محمد (ص) د هغه بنده او استازی دی. په هغه څه چې راوړي یې دي او نازل شویدي ایمان لرم او هرڅوک چې له منلو یې ډډه کوي، هغه کافر بولم او په وړاندې یې جهاد کوم.)) او ددې پیام په یوې برخې کې راغلي دي چې: (امابعد لوی ښتن جل جلاله په حقه سره حضرت محمد (ص) د خلکو د اصلاح لپاره واستاوه. چې ډاروونکی او زیری ورکوونکی وی. د الله پاک په اراده او غوښتنې سره خلک د هغه لور ته راوبولي او ټول انسانان له الله جل جلاله څخه ووېروي لوی ښتن (ج) د هغه چا لاره سمه کړه چې د حضرت رسول کریم (ص) بلنه یې ومنله. او حضرت نبي کریم (ص) هغه وګړي چې له ده څخه یې مخ اړولي و. بیرته اسلام ته راواړول.
وروسته حضرت رسول اکرم په داسې حال کې چې د رب العزت امر یې پر ځای کړ خپل امت ته یې نصیحت وکړ او د لوی ښتن له لوري یې خپله دنده هغسې چې ښایي ترسره کړه او له دې فاني نړۍ څخه یې رحلت وکړ ...)

حضرت ابوبکر صدیق (رض) هغه وګړي چې د زکات د فریضې له اداکولو څخه یې ډډه کوله هم اصلاح کړل. د مسلمانانو د حاکمیت سیمه دحضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې شام (اوسنۍ سوریې) او عراق ته ورسېده د **بین النهرین** د نیولو لپاره یې د **حضرت خالد بن ولید (رض)** تر مشرۍ لاندې یو لښکر واستاوه. او هغه سیمې یې هم د اسلامي حاکمیت په ولکې کې راوستې. د مسلمانانو د حاکمیت د سیمو په پراخولو کې حضرت خالد بن ولید (رض) ډېره ستره او د قدر وړ ونډه درلوده.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت دوره دوه کاله او څو میاشتې وه او په دیارلسم هجري کال کې وفات شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د پیل په اړه څرګندونې وکړي او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د دورې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ
- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات ولیکئ.
- د ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې کومې سیمې د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغلې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپل ملا امام څخه د اسلام د لومړني خلیفه حضرت ابوبکر صدیق (رض) د ژوندانه په اړه نور معلومات ترلاسه کړي او هغه دې په ټولګي کې زده کوونکو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دحضرت عمرفاروق(رض) دخلافت په اړه معلومات لرئ؟

بصره، د هغو ښارونو څخه ده چې د حضرت عمر فاروق(رض) د خلافت په دوره کې ودانه شوله

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) تر وفات وروسته، د خلافت دنده **حضرت عمر فاروق** (رض) ته ورسېده. نوموړی د مدینې منورې د ټولو مېشتو وګړو (انصارو او مهاجرینو) له خوا په یوه خوله او اتفاق د مسلمانانو په خلافت وټاکل شو. حضرت عمر فاروق بن خطاب (رض) د فجارو له جګړې نه څلور کاله د مخه په مکې مکرمې کې نړۍ ته راغی. دده شجره **کعب بن لوی** قریشي او بیا د **بني عدي** طایفې ته رسیږي. په ماشومتوب کې یې د خپل پلار پسونه پوول. د جاهلیت په دوره کې یې د قریشو د استازي په توګه د خپل منځي نښتو د له مینځه وړلو لپاره د یوه مصلح او سفیر په توګه دنده ترسره کوله. په فصاحت او بلاغت کې یې ثاني نه درلود. له همدې امله یې په عربو کې ډېر نېک او ښه شهرت درلود. د حضرت رسول اکرم (ص) د بعثت نه شپږ کاله وروسته د اسلام په مبارک دین مُشرف شو. او د حضرت نبي کریم (ص) له ډېرو نژدې یارانو څخه و. کله چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) ناروغي شدت وموند. نو مسلمانانو د یوه خلیفه په فکر کې شو. په دې اړه یې له پوهو خلکو او له خپلو دوستانو څخه د حضرت عمر فاروق (رض) په اړه پوښتنې کولې. ټولو له څه هیلې او غرضه پرته د زړه له کومې په رښتینې توګه حضرت فاروق (رض) تائیداوه. یوه ورځ یې په همدې اړه له حضرت عثمان (رض) څخه وپوښتل. ده په ځواب کې و ویل: تاسو له موږ ټولو څخه ډېر د حضرت عمر (رض) په اړه معلومات لرئ او ښه یې پېژنئ، سختګیر دی خو باطن یې له څرګندې بڼې ډېر ښه دی. په موږ کې له عمر (رض) نه بل ډېر ښه څوک نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وصیت سره سم د خلافت چارې حضرت عمر فاروق (رض) ته وسپارل شوې. په وصیت پاڼه کې راغلي و د ښېګڼو او مهربان خدای(ج) په نامه:

ما عمر بن خطاب (رض) پر تاسو امیر وټاکه. که چیرې یې نیکي وکړه او دباور او عدالت پر لارې ولاړ، دا هغه څه دي چې زه د هغه په اړه پوهېږم. او هغه فکر دی چې د هغه په اړه یې لرم. او که چیرې یې ظلم وکړ، حق ته یې بدلون ورکړ، زه په غیب نه پوهېږم زما نیت ښه دی او د هر چا چلند په هغه پورې اړه لري او هغوی چې تېرې او ناروا کوي، پوه به شي چې پایله یې څه ده.

د مسلمانانو سوبې دوام مومي:

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وفات نه وروسته حضرت عمر فاروق (رض) د اسلام دوهم خلیفه په توګه د چارو واګې په لاس کې واخیستې. د مسلمانانو فاتح لښکر د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په زمانه کې تر **عراق** او د **ساسانیانو** دولت تر پولو پورې ورسېد. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د ایران وضع مغشوشه او متزلزله شوې وه تر هغه وروسته چې رومیانو د جنادین په جګړې کې ماتې وخوړه، د مسلمانانو ځواکونه د ایران پر لور وخوځېدل. د ایران د جګړې لپاره د مسلمانانو د ځواکونو مشر **حضرت سعد بن ابي وقاص (رض)** وټاکل شو. هغه په **قادسیې** کې له ایراني پوځونو سره مخامخ شو او هغوی ته یې سخته ماتې ورکړه. د قادسیې او جلولا له سوبو نه وروسته حضرت سعد بن ابي وقاص د کوفې د ښار د جوړېدو بنسټ کېښود.

له یوې مودې وروسته د **مداین** ښار، چې **دریم یزدګرد** یې دفاع کوله، د مسلمانانو په لاس فتح شو. ساساني دریم یزدګر تېښتې ته مخه کړه. دغو جګړو څلور کاله دوام وموند چې په پای کې د **نهاوند** ښار د مسلمانانو لاس ته ورغی. مسلمانانو په دغې سوبې باندې **فتح الفتوح** نوم کېښود. له دې جګړې وروسته یزدګرد **خراسان** ته تېښته وکړه او په یو دیرشم هجري کال کې د یوه خراساني ژرنده ګر لخوا و وژل شو.

لنډه دا چې د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په لس نیمو کلو کې ډېرې ځمکې د مسلمانانو له خوا فتح شوې، چې پراخوالي یې د **مصر** له لوېدیځې برخې څخه نیولې بیا د **افغانستان** تر ختیځو برخو پورې رسېده. ددې دورې یوه بله مهمه چاره دا وه چې د مسلمانانو تاریخ د حضرت نبي کریم (ص) له هغه هجرته پیل شو چې له مکې نه یې د لومړي ځل لپاره په دایمي توګه هجرت وکړ. حضرت عمر فاروق (رض) د هجرت په ۲۳ کال کې د یوه مربي له خوا چې **ابولوءلوء** نومېده، د لمانځه د ادا کولو په حال کې په شهادت ورسېد. د ده د خلافت په دوره کې مسلمه امت له فوق العاده سوکالۍ او عدالت څخه برخمن و.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عمر فاروق (رض) د ژوندانه په اړه معلومات ورکړي او دوېمه ډله دې د هغې دورې د فتوحاتو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- حضرت عثمان (رض) د حضرت عمر فاروق په اړه حضرت ابوبکر صدیق (رض) ته څه و ویل؟
- حضرت ابوبکر صدیق (رض) په خپل وروستني وصیت لیک کې څه لیکلي و؟
- د فتح الفتوح په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د حضرت عمر فاروق (رض) د اخلاقو او فضایلو په اړه د خپلو ملا امامانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دورې د پېښو په اړه معلومات لرئ؟

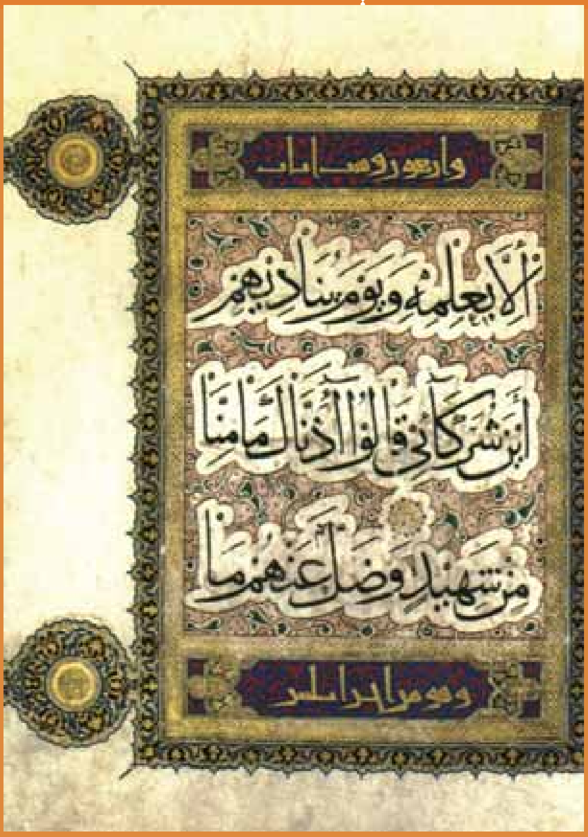

د قرآن عظیم الشان یوه پاڼه

حضرت عثمان (رض) **د عفان** زوی، او له **عام الفیل** نه پنځه کاله د مخه په **مکې مکرمې** کې زیږېدلی دی. د سخاوت ساری یې نه و او د یوه رحیم او مهربان شخصیت خښتن و. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په واسطه د اسلام مبارک دین منلو ته وبلل شو، او مسلمان شو.

هغه شتمن و او خپله شتمني یې د اسلام په لاره کې وکاروله. د **بدر** له غزا څخه پرته په ټولو غزاګانو کې یې ګډون وکړ. د حضرت عمر فاروق (رض) له شهادته څخه وروسته د مسلمانانو له مشورې سره سم په **۲۳** هجري کال کې د اسلام د دریم خلیفه په توګه وټاکل شو. د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دورې کې د **ترکیې** زیاتې برخې او د **افریقې** ځینې برخې په اسلامي واکمنۍ کې شاملې شوې. دغه راز په دې دوره کې د **همدان**، **سکندریې** او **اذربایجان** بغاوتونه غلي کړای شول. د همدې خلیفه په وخت کې د **حضرت معاویه** (رض) په مشرۍ د سمندري ځواک تر نامه لاندې د سرتېرو یو ځانګړی ځواک رامنځته شو.

حضرت عثمان (رض) په خپل یوه لیک کې د وسله والو پوځونو مشرانو ته د عدالت او ولس سره د کړو وړو په اړه داسې ولیکل: ((لوی خښتن (ج) خلک په حق سره پیدا کړي او له حقه پرته نور

څه نه مني. حق واخلئ او حق ورکړئ، امانت مه خیانتوئ، د امانت بند مه شلوئ، که نه د هغو کسانو په گناه کې به شریک اوسئ چې له تاسو وروسته په همدې لاره ځي. په عهد او تړون وفا وکړئ. په یتیم او په هغه چا چې له تاسو سره په تړون کې شریک او گډ دی، ظلم او ناروا مه کوئ. هر څوک چې پر یتیم او شریک ظلم وکړي لوی څښتن (ج) د هغه دښمن دی.

د قرانکریم ټولونه:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت د مهال له ډېرو سترو کارونو نه یو هم د قران عظیم الشان ټولونه وه. قران شریف د ۲۳ کلو په اوږدو کې د وخت د غوښتنې له مخې پر حضرت محمد (ص) نازل شو. د قران کریم مبارک ایتونه به اصحابو کرامو خپلو حافظو ته سپارل او یا به یې د ونو په پوستکو یا هډوکو باندې لیکل. د مسلمانانو او کفارو ترمنځ له څو غزاگانو او جگړو وروسته یو شمېر قاریان په شهادت ورسېدل. ځکه نو دا اړتیا محسوسه شوه چې قرانکریم راټول او تدوین شي.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوره کې قران کریم د مصحف په توگه ټول کړل شوی و، خو د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دوران کې قران شریف په کامل صورت د راویانو په واسطه د **حضرت زید بن ثابت (رض)** تر نظر لاندې چې د وحې د کاتبانو له ډلې و، په پوره ځیرتیا راټول او ولیکل شو.

له نورو نسخو سره له مقابلې څخه وروسته حضرت عثمان (رض) حکم وکړ چې ټولې پخوانی نسخې دې له منځه یوړلې شي.

حضرت عثمان (رض) په اویاکلنۍ کې په خلافت وټاکل شو. او د خلکو د ارامۍ او سوکالۍ لپاره یې ډېرې هڅې وکړې. حضرت عثمان (رض) دولس کاله خلافت وکړ او په ۳۶ هجري کال په داسې حال کې چې د پاک قران په تلاوت لگیا و. د یوه تن باغي له خوا په شهادت ورسېد.

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه بحث وکړي او دویمه ډله دې د هغې دورې د سترو کارونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- پاک قران د اسلام د کوم خلیفه په وخت کې راټول شو؟
- حضرت عثمان (رض) څو کاله خلافت وکړ؟

له ټولگي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل چاپېریال له ملا امامانو څخه د اسلام د دریم خلیفه په اړه معلومات راټول او هغه دې په ټولگي کې خپلو ټولگیوالو ته و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت علی کرم الله وجهه خلافت څرنګه تېر شو ؟

دکوفي جومات
د حضرت علي (کرم الله وجهه) د خلافت مرکز

حضرت علی کرم الله وجهه د ابي طالب زوی، **د عبدالمطلب** لمسی، **د بني هاشم** له قبيلې او د **قريشو** له قام څخه و. سربېره پر دې چې د حضرت محمد مصطفی (ص) د تره زوی و، د هغه زوم هم و. له هجرته يو وېشت کاله د مخه په مکې مکرمې کې وزېږېد. د قحطۍ په کال کې حضرت علی کرم الله وجهه ديوې مودې لپاره له حضرت نبي کريم (ص) سره و. وروسته له هغې چې حضرت رسول اکرم (ص) په نبوت مبعوث شو، حضرت علی کرم الله وجهه لس کلن و چې د اسلام په مبارک دين مشرف شو.

حضرت علی کرم الله وجهه د خلکو ترمنځ په عدل، باور، انصاف او ذکاوت مشهور و. هغه وخت چې مشرکينو د حضرت محمد مصطفي (ص) پر کور يرغل وکړ، هغه مهال حضرت علی کرم الله وجهه د حضرت نبي کريم(ص) د خوب پر تخت ويده شو او په دې ترتيب مشرکين خپلې هيلې ته ونه رسېدل.

د حضرت عثمان (رض) له شهادت څخه وروسته په **۳٦** هجري کال کې د مسلمانانو د يوې غونډې د پرېکړې پر بنسټ د اسلامي نړۍ د خليفه په توګه غوره او وټاکل شو. دی د ځينو مسلمانو مشرانو له خوا د يو لړ زياتو ستونزو او مخالفتونو سره مخامخ شو. د همدغو مخالفتونو په پايله کې د مسلمانانو ترمنځ دوه جنګونه پېښ شول، چې يو يې د **جمل** او بل يې د **صفين** په نامه ياد شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمل جګړه:

دغه جنګ په **بصرې** کې پېښ شو. په دې جنګ کې **بي بي عايشې (رض)** د حضرت محمد مصطفی (ص) مطهرې مېرمنې هم ګډون کړی و. په دې جګړه کې بي بي عايشه (رض) په اوښ سپره وه، نو ځکه یې دغه جګړه جمل یا اوښ نوموليې ده.

د صفين جګړه:

دغه جګړه د **صفين** په سيمې کې د حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت **معاويه** (رض) ترمنځ په او وه ديرشم هجري کال کې پېښه شوه، او وه ورځې یې دوام وکړ. له هغه وروسته جګړه سړه شوه او دوه تنه د خبرو اترو لپاره وټاکل شول. حضرت علی کرم الله وجهه حضرت **ابوموسی اشعري** (رض) د خپل استازي په توګه وټاکه او د حضرت معاويه (رض) له خوا **عمرو بن العاص** (رض) غوره شو. د خبرو اترو په پايله کې دواړه لوري په دې سلا شول چې حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې شي او په عوض یې يو درېم تن د مسلمانانو له خوا د خلافت لپاره وټاکل شي. حضرت عمرو (رض) حضرت ابو موسی اشعري (رض) ته وويل چې ولاړ شه او دغه پرېکړه اعلان کړه. حضرت ابوموسی (رض) راغی او پرېکړه یې داسې اعلان کړه.

مونږ پرېکړه وکړه چې حضرت علی کرم الله وجهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې کوو. تاسې مسلمانان له خپله منځه يو بل څوک د خلافت لپاره غوره کړئ. له حضرت ابو موسی اشعري (رض) وروسته عمرو (رض) په خپل ځای ودرېد او ويې ويل:

اې خلکو تاسو واورېدل. چې حضرت ابوموسی اشعري (رض) خپل يار لرې کړ. زه هم دغه يار لرې کوم او دغه پر ځای معاويه خلافت ته منصوبوم. په دې توګه د حضرت معاويه (رض) پلويانو خبرې اترې د ځان په ګټه اعلان کړې.

د خوارجو څرګندېدل:

دا يوه بله پېښه ده چې د صفين له جګړې څخه وروسته واقع شوه. **خوارج** سياسي عقيدتي ډله وه چې د اسلام په سياسي او ټولنيز تاريخ کې يې ونډه درلوده. دوی د حضرت علی کرم الله وجهه له پلويانو څخه و، او پر هغه ترون يې نيوکه (اعتراض) درلوده چې حضرت علی کرم الله وجهه له حضرت معاويه (رض) سره د خبرو اترو لپاره کړې و. دوی له دې نيوکې څخه وروسته د حضرت علی کرم الله وجهه ديارانو له ډلې څخه ووتل او په همدې بنسټ په خوارج معروف او مشهور شول.

حضرت علی کرم الله وجهه په عمومي توګه پنځه کاله د مسلمانانو خلافت وکړ. د هجرت په څلوېښتم کال د خوارجو د طايفې ديوه تن له لوري چې **عبدالرحمن بن ملجم** نومېده، ټپي او دوه ورځې وروسته د همغو ټپونو له امله په شهادت ورسېد. او په دې ډول د راشدينو خلفاو دوران هم پای ته ورسېد.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت علی کرم الله وجهه د شخصيت په اړه خپل معلومات وو ايي. او دويمه ډله دې د صفين د جګړې په اړه معلومات له خپلو ټولګيوالو سره شريک کړي.

پوښتنې:

- د حضرت علی کرم الله وجهه د کورنی او په خپله د ده د شخصيت په اړه څه معلومات لرئ؟ بيان يې کړئ.
- د جمل د جګړې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې ليکئ.
- خوارج څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې هر يو د خپل ملا امام څخه د حضرت علی کرم الله وجهه د شخصيت په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟

د امیر معاویه له دورې مسکوکات

په پخواني لوست کې راغلي و چې حضرت علی کرم الله وجهه د یوه تن خوارج له خوا په شهادت ورسېد. په دې مهال کې د **شام** اوسېدونکي د حضرت معاویه (رض) په شاوخوا راټول او یو نوی مرکز یې جوړ کړ. حضرت **معاویه** (رض) د **ابو سفیان** (رض) زوی او د **حرب** لمسی و. له هجرته پنځلس کاله د مخه په مکې مکرمې کې زېږېدلی دی. د ده پلار ابوسفیان د مخه تردې چې مسلمان شي د حضرت محمد (ص) د ډېرو کلکو مخالفانو له ډلې شمېرل کېده. د ابوسفیان له مسلمانېدو سره د ده مېرمن او اولادونه هم د اسلام په مبین دین مشرف شول.

حضرت معاویه درویشت کلن و چې حضرت محمد (ص) هغه د خپل کاتب په توګه وټاکه. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په زمانه کې د حضرت معاویه (رض) وررور یزید بن ابو سفیان د شام سرلښکر و. له هغه سره په شام کې ډېر شمېر بني امیه استوګن شول. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شام اداره معاویه بن ابو سفیان (رض) ته سپارله شوې وه. د حضرت عثمان (رض) په زمانه کې يې هم د والي په توګه خپلې دندې ته دوام ورکړ. د حضرت علی کرم الله وجهه د خلافت په پيل کې حضرت معاويه (رض) بيعت ونه کړ چې په پايله کې د صفين جنګ پېښ شو.

حضرت معاویه (رض) د امویانو د خلافت بنسټ کېښود. شل کاله يې خلافت وکړ او په شپېتم هجري کال کې مړ شو. د معاويه له مړينې څخه وروسته يې لويه امپراتوري په ميراث پاتې شوه، چې ختيځې پولې يې له **هند**و**چين** څخه پيلېدې او په لوېديځ کې تر **فرانسې** او **هسپانيې** پورې رسېدې. له ده څخه وروسته د ده زوی **يزيد بن معاويه** (رض) د چارو واګې په لاس کې ونيوې. او د هغه د واکمنی د دوران په يوشپېتم هجري کال کې د کربلا غميزه پېښه شوه. په دې جنګ کې د حضرت محمد مصطفي (ص) لمسی **حضرت حسين** (رض) او د هغه ياران په شهادت ورسېدل. له يزيده څخه وروسته د دې کورنۍ يوشمېر کسانو د چارو واګې په لاس کې درلودې. دغه کورنۍ تر يو سلو دوه دېرشم هجري کاله پورې د اسلامي خلافت پر سيمو حکومت وچلاوه.

مروان د دې لړۍ وروستنی حکمران و. چې له ۱۲۷ نه تر ۱۳۲ هجري کاله پورې يې د اسلامي امپراتورۍ پر ځمکو حکومت وچلاوه. په پای کې ابومسلم په يوه برخليک جوړوونکي پاځون سره د امويانو لړۍ ته د پای ټکی کېښود، چې په راتلونکي لوست کې به يې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت معاويه (رض) د شخصيت په اړوند خبرې وکړي او دويمه ډله دې په دې کورنۍ پورې د تړلو مهمو پېښو په اړه ځرګندونې وکړي.

پوښتنې:

- د امير معاويه د شخصيت په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.
- د کربلا خواشينوونکې غميزه پېښنه څه مهال پېښه شوه؟ خپل معلومات وليکئ.
- د امويانو پر ضد د پاځون په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د کربلا د پېښې په اړه د خپلو جوماتونو له امامانو څخه پوښتنه وکړي او بيا دې همدغه معلومات په ټولګي کې دننه له خپلو ټولګيوالو سره شريک کړي.

ایا پوهېږئ چې داموياتو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

اموی جومات په دمشق کې

يوشمير اموي خلفاو و الهي احكامو ته پاملرنه درلوده چې له دې ډلې څخه كولای شو حضرت عمر بن عبدالعزيز (رض) ته اشاره وكړو، خو يوشمېر نور يې رعاياو ته په مادي او معنوي لحاظونو لكه څرنګه چې ښايي هغسې پاملرنه ونه كړه.

د امويانو پر ضد پاخونونه په بيلابيلو كچو د واكمنۍ په لرې او نږدې ځايونو كې پيل شول. د امويانو پر ضد دغه خوځښتونه او پاخونونه هغه مهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې **ابومسلم خراساني** د عباسيانو په مرسته د پاځون زمينه برابره كړه. ابومسلم له هرڅه مخكې د عباسيانو پاملرنه ځان ته راواړوله. او بيا يې د اسلامي خلافت پر ضد په ختيځ په تېره بيا په **خراسان** كې پاځون پيل كړ او تر بغداد پورې يې د امويانو ټولو پلويانو ته ماتې وركړه. د امويانو يوشمېر پلويان د څه ټينګار پرته پاځون كوونكو ته تسليم شول.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د **هرات**، **فوشنگ**، **بلخ**، **تالقانو** او نورو سيمو خلک د ابومسلم په امر تر دمشق پورې د پرله پسې برید په حال کې ورسېدل. هلته يې د لوړو دېوالونو او پیاوړو برجونو پر سر تور رنګي بيرغونه ورپول، په دې حالت کې عباسيانو د ابومسلم ملاتړ درلود په دې توګه **ابوالعباس** په (۱۳۲ هـ) يو سلو دوه ديرشم هجري کال د خلافت چارې په خپل لاس کې ونيولې.

کله چې خلافت ابوالعباس سفاح ته ورسېد، خپل تره **عبدالله بن علي** ته يې دنده وسپارله چې د اموي کورنۍ وروستني خليفه مروان تعقیب کړي. عبدالله هغه تر موصل پورې وڅاره او هلته هم چې کوم جنګ پيښ شو، **مروان** ماته وخوړه او **حران** ته وتښتېد. بيا يې **دمشق** او **فلسطين** ته تيښته وکړه. ابوالعباس خپل تره ته لارښوونه وکړه چې د مروان د تعقیب چارې **صالح** ته وسپاري. صالح، مروان د **مصر** د **بومير** نومي کلي پورې وڅاره. هلته يې ونيو او ويې واژه. په دې توګه عباسي دوره پيل شوه چې په راتلونکو لوستونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د امويانو د نيمګړتياوو په اړه خبرې وکړي او دويمه ډله دې د خراساني ابومسلم د پاڅون په اړه لازم معلومات په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

- خراساني ابومسلم څوک و ؟ خپل معلومات وليکئ.
- د امويانو په ضد پاڅونونه له کومه ځايه پيل شول؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.
- اموي وروستنی حاکم څوک و او څنګه ووژل شو ؟

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو نه د ابومسلم په اړه پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې له نورو سره شريک کاندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا پوهېږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته څواک څرنګه ولېږدېد؟

د سامرا تاریخي ودانۍ په عراق کې، د عباسیانو د دورې یوه نامتو ابده

ابومسلم خراساني برسېره پر دې چې د یوشمېر عجمو له مرستې او ملاتړ څخه برخمن و، یو مُدبر او باخبره سړی هم و. د **تالقانو**، **بلخ** او **هرات** خلک یې په مرو کې سره راټول کړل. ددې ترڅنګ یې هڅه وکړه چې د عربو په تېره د عباسیانو مرسته هم ترلاسه کړي. له همدې امله یې د عباسیانو له مشرانو سره چې هغوی هم د امویانو پر ضد په تبلیغاتو بوخت وو، اړیکې ټینګې کړې. عباسیانو چې په پټه د خلکو بلنه تنظیموله، هڅه یې کوله چې نظامي څواک هم ولري، چې د امویانو واک پای ته ورسوي. هماغه وو چې د عباسیانو پاملرنه **ابومسلم** ته واوښته، د عباسیانو سره د اړیکو او ژمنو له امله د ابومسلم لښکرو په **دمشق** برید وکړ د امویانو د وروستني خلیفه **مروان** څواکونه یې د واک له ګدۍ راوپرځول، او د چارو واګې یې **د ال عباس** کورنۍ ته وسپارلې.

عباسي دولت پنځه پیړۍ په اسلامي څمکو حکومت وکړ. ددې کورنۍ لومړني خلیفه ابوالعباس (سفاح) وو. چې په ۱۳۲ هجري کال کې یې د چارو واګې په لاس کې ونیولې. نوموړي تر ۱۳۶ هجري کاله پورې پر اسلامي امپراتورۍ واکمني وکړه. د **ابوالعباس سفاح** پلار د امویانو په مخالفتکې ډېر ربړونه وګالل. هغه د خپلې مړینې پر مهال د امویانو پر ضد فعالیتونه او په بلنې پورې مربوطې چارې خپل زوی **ابراهیم**

ته چې په **امام** ملقب و، وسپارلې. امام وروسته د مروان په لاس مسموم شو او په محبس کې یې له نړۍ سترګې پټې کړې.

ابو العباس د جُمعې په ورځ پر منبر باندې خپله لومړنۍ وینا خلکو ته واوروله، په دې توګه له ده څخه خلک خوښ شول او ده ته یې وویل چې د حضرت رسول اکرم (ص) مبارک سنت دې بیا ژوندی کړ. ده د دې وینا په ترڅ کې د حضرت نبي کریم (ص) له فضایلو څخه خبرې وکړې او د امویانو له ظلمونو او بدیو څخه یې یادونه وکړه، چې له ډېرو وګړو، په تېره تېره د نبوت له درنې او پتمنې کورنۍ، سره یې کړي وې. دا یې هم زیاته کړه چې امویانو په زور، دوکې او چل ول اسلامي خلافت غصب کړی و.

د عباسیانو واکمنې تر ۶۵۶ هجري کاله پورې وغځېده. د پنځو پېړیو په اوږدو کې ددې کورنۍ څو تنه واکمنان د واک پر ګدۍ کېناستل. په دې دورې کې ډېرې پېښې رامنځ ته شوې یوه یې د ابومسلم وژنه وه چې د **منصور** د حکومت په دورې کې ترسره شوه.

وروسته له منصور څخه کابو ۳۶ تنه یو په بل پسې خلافت ته ورسېدل، چې د یو شمېر مشهورو کسانو نومونه یې په جدول کې لوستلای شئ:

ددې کورنۍ وروستنی خلیفه **ابو احمد المستعصم بالله** و چې د چنګیزیانو د یرغلونو له امله د واک له ګدۍ راوپرځېد.

د عباسي خلیفه ګانو نومونه او د هغوی د واکمنۍ مهال

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ابومسلم په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د ابومسلم د وژل کېدو په اړه خپل معلومات له نورو سره شریک کاندي.

پوښتنې:

- د خراساني ابومسلم د کارونو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- ابو العباس (سفاح) څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.
- خراساني ابومسلم څرنګه ووژل شو؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او مشرانو څخه د امویانو نه عباسیانو ته د واک د لېږد په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې هم‌دغه مطالب په ټولګي کې دننه خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځید؟

د عباسیانو د دورې یوه سکه

له هغه وروسته چې **ابومسلم** ووژل شو یو ډېر شمېر سیمه ییز څواکونه په تېره د اسلامي امپراتورۍ د ختیځو برخو واکمنان پر **عباسیانو** بې باوره شول. په **هرات**، **سیستان**، **بلخ** او نورو ځایونو کې یوشمېر محلي حاکمانو مخالفت ته مخه کړه. دغه مخالفتونه هغه مهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې د **هارون الرشید** د زامنو **مامون** او **امین** ترمنځ د مخالفتونو له امله لویه ستونزه جوړه شوه. د هرات خلک او **فوشنجي طاهر** د مامون په پلوۍ راپاڅېدل. هغوی غوښتل له یوې خوا د ابومسلم کسات واخلي او له بله پلوه د بغداد په اداري او اسلامي خلافت کې د غیر عربو ونډه او ارزښت زیات کړي.

د عباسي خلفاوو په وروستنیو مهالونو کې داسې کسان واک ته ورسېدل چې پرته له مزو چړچو یې نور کار نه درلود. د دې کورنۍ د راپرځیدو په اړه کولای شو یو لړ زیات لاملونه په ګوته کړو،

د بیلګې په توګه:

- **په خلکو باندې ظلم او د وعدو نه پر ځای کول:** عباسیانو له خپلې کورنۍ نه پرته له خپلو نورو پلویانو سره وفا نه کوله چې یوه نمونه یې له ابومسلم سره ناروا چلند و.
- **د عباسیانو پر ضد یوشمېر پاځونونه:** د عباسي خلافت په بېلابېلو برخو کې د خپلواکۍ لپاره د سیمه ییزو واکمنانو پاځونونو، د عباسیانو دولت کاواکه کړ.
- **د عباسي خلیفه ګانو بې کفایتي:** د عباسي کورنۍ په وروستیو کلو کې داسې کسان واک ته ورسیدل چې د خلکو له ځورونې، مزو چړچو او اخلاقي فسادونو څخه یې پرته نور څه کار نه و.
- **د پیاوړي مرکزیت نشتوالی:** عباسي خلیفه ګانو د خلافت د دوام لپاره نه څه پوهه او نه جرئت درلود. هر سیمه ییز امیر کولای شول چې خلیفه وویروي او په خپله ګټه یې وکاروي.

په دې توګه د اسلامي امپراتورۍ د وېش او تېت کېدو غوښتنې زیاتې شوې، خو هغه څه چې په پرېکنده توګه د عباسیانو د دولت د راپرځېدلو لامل وګرځېد هغه د نیز او سیلاب په توګه د هلاکو تر اداري لاندې بغداد ته د مغولي لښکرو رسېدل و، چې په پایله کې یې عباسي خلافت ته تر پنځو پیړیو واکمنۍ وروسته د پای ټکی کېښود.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د وروستیو کلونو په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د عباسیانو د راپرځېدلو د لاملونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

- په عباسي دولت کې لومړني مخالفتونه څنګه پیل شول؟
- پر عباسیانو وروستی ګذار د کومو ځواکونو له لوري وشو؟ بیان یې کړئ.
- د عباسیانو په راپرځېدو کې کوم لاملونه مهم او ټاکونکي و؟ لړلیک یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فوشنجي طاهر په اړه له خپلو مشرانو پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اووم ټولګي د تاریخ د مضمون اصطلاحات (ګرنې)

الف:

اورتون: د زردشتیانو عبادت ځای او هغه ځای چې د عبادت لپاره اور پکې بلېږي.

ارشیف: د پخوانیو لیکنو ساتنځای.

ائین: مذهب، دین: او کله هم د قانون په توګه راغلی دی.

اساطیر: داستانونه، کیسې: هغه تاریخ چې پر شفاهي روایاتو او داستانونو ډېره لګوي، همدغسې مطالبو ته اساطیري تاریخ ویل کېږي.

سکندریه: یوناني تم ځای، نظامي عسکري ځای، هغه سیمه چې د یونانیانو او په ځانګړې توګه د سکندر له خوا جوړه شوې ده.

ابداعات: نوي جوړ شوي. نوي بدلونونه. هغه څه چې په پخواکې معمول نه وي او په نوې بڼه وړاندې شي.

العیاذ بالله: پناه وړو د لوی څښتن حضور ته.

انصار: په لغت کې د مرسته کوونکو په معنا ده او په اصطلاح کې د مدینې هغو وګړو ته ویل کېږي چې د مکې له کډوالو سره یې مرسته وکړه او له هغوی یې تود هرکلی وکړ.

ارتداد: له دین نه اوښتنه. هغه کسان چې د اسلام له مبین دین څخه واوښتل مرتد وګڼل شول. یا په بلې وینا هغه کسان چې د اسلام له مبین دین څخه اوښتي وو، مرتد ګڼل کېدل.

ب:

لرغونپوهنه: لرغونپوهنه: هغه پوهنه ده چې له تاریخه دمخه دوران تر څېړنې لاندې نیسي او مطالعه کوي.

بدر: مدینې ته نږدې یو غر دی.

بعثت: په رسالت مامور کېدل یا ژوندي کېدل.

برونز: برنجي وسایل: (د مس او قلعي ترکیب او ګډون دی.

بودا: ګوتاما یا د بودایي دین لارښود.

بودیستوا: د بودا منونکي، هغه کسان چې د بودا کېدلو په مرحلې کې دي.

ت:

کلیزه: (جنتري): د ورځو، میاشتو او کلونو دقیقه شمېرنه.

ج:

جیحون: د امو سیند

جمل: اوښ، د جمل جګړه، هغه جګړه چې په هغې کې بي بي عایشه (رض) پر اوښ سپره وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ح:

حجه الوداع: د حضرت نبي کريم (ص) وروستنی حج.

حماسي: هېوادني، جنګي، غورځنګي.

خ:

خرافات: هغه کړه وړه چې له شريعت، عقل او منطق څخه لرې وي.

خوارج: وتلي، هغه ډله چې د صفين په جنګ کې يې د هغه حکميت مخالف کاوه چې د حضرت علي کرم الله وجهه او معاويه له لورې منل شوي وو.

م:

ماقبل تاريخ: له تاريخ څخه د مخه.

منبع: ماخذ. سرچينه او هغه اثار چې په کتاب ليکنې کې د ليکوال له خوا تر استفادې او ګټې لاندې نيول کېږي.

موزيم: د لرغونو او تاريخي اثارو ساتنځای.

د:

درج: ثبت او ليکنه.

ر:

رب النوع: د انسان له لوري جوړه شوې الهه، بُت پالنه.

س:

سامانه: جوړول، تنظيمول، په لرغوني زمانې کې د اريايي وګړو عمومي جشن لکه د نوروز جشن او د بزګر جشن.

سيحون: د رود تګ لورې او په تاجکستان کې د سير دريا نوم دی.

سبک: شيوه، لاره، طريقه، تګ لاره.

ش:

شرک: له لوی څښتن سره شريک راوړل. بت پرستي. او په يوه خدای باندې باور نه لرل.

ص:

لاکي صندق: دغه صندق چې له لرګي څخه جوړ شوي او د لاک په مټ چې يوه کيمياوي ماده ده، پوښل شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفين: په شام کې د يوه ځای نوم، چې په عين حال کې د حضرت علي کرم الله وجهه او د امير معاويه ترمنځ جګړه هم همدلته پيښه شوې ده.

ع:

هندي عاج: د هندي پيلانو هغه غابنونه چې ظريفه اثار ورڅخه جوړيږي.

عام الفيل: د فيل کال په اعرابو کې يو کال د فيل په نامه مشهور و له هجرته ۵۳ کاله مخکې کال.

غ:

د حرا غار: د مکې مکرمې په يوې سيمې کې يوه سمڅه وه چې هلته به حضرت رسول اکرم (ص) د لوی څښتن په ذکر او عبادت لګيا و.

غزا: په لغت کې د جنګ په معنا ده او په اصطلاح کې هغه جنګ ته ويل کېږي چې له مسلمانانو نه د دفاع او د اسلام د خپريدا او پراختيا لپاره يې صورت موندلي وي.

غزوه: هغې جګړې ته وايي چې د حضرت محمد (ص) په ګډون پيښه شوې وي.

ف:

فرعون: د Paare له توري او کلمې څخه اخيستل شوي او د مصری پاچاهانو لقب و. چې په پخواني مصر کې دغه توري استعماليده.

ق:

قلمرو: جغرافيايي محدوده. د واک لاندې سيمه. د دولتي واکمنی حدود او سياسي واکمني.

ک:

ډبرليک: په ډبره ليکل شوی مطلب. هغه ليکنه چې په ډبرې کې حک او کيندل شوې وي او په عامه معنا ليکنه.

ګ:

ګاتها: د زردشت نصيحتونه يا د سپين تمان پندونه (نصحيتونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

م:

مسکوکات: د سکو ټولګه. فلزي سيکې.

مزج: يوځای کېدل. ګډکېدل. يو له بل سره يو کېدل.

د مزج توری او کلمه په تاريخ کې هغو مدنيتونو ته استعمال شوېده چې سرچينه يې بيله او لاس ته راوړنې يې يو ډول وي او په عامه معنا يوځای کيدنې ته هم ويل کېږي.

مشرکين: هغه وګړي او کسان چې له لوی څښتن سره شريک راوړي.

و:

وحدانيت: په يوه او واحد څښتن تعالي باندې ايمان او باور لرل.

ويدي: د اريايانو د سرودونو څلور کتابونه دي چې له ريګويدا، اتهر ويدا، ساما ويدا او ويجورو ويدا څخه جوړ دي. د ويدا او ويدي توری او کلمه د پوهې او تيز هوشۍ په معنا هم کارول شوېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library